

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

MARJETA KNEZ

Mentor:izr. prof. dr. Marjan Malešič

Osnovnošolsko izobraževanje otrok začasnih
beguncev iz Bosne in Hercegovine v Sloveniji

DIPLOMSKO DELO

LJUBLJANA, 2005

SUĐENO JE BOSNI
DA SANJA O PRAVDI
DA RADI ZA PRAVDU
I DA PRAVDU ČEKA.

Ratna bolnica Zavidovići
(napis pred hotelom v Zavidovićih)

Zahvala

Zahvaljujem se mentorjema dr. Mojci Kovač Šebart in dr. Marjanu Malešiču ter somentorici dr. Andreji Hočevar za vso pomoč in vodenje pri pripravi diplomske naloge. Hkrati se zahvaljujem tudi ge. Vahidi iz ustanove Skupaj za pomoč pri navezovanju stikov s sogovorniki, navedenimi v nalogi in vsem sogovornikom za sodelovanje.

Kazalo

Predgovor.....	5
Uvod.....	6
1. Pojav begunstva na Balkanu po letu 1991	8
1.1. Kriza v nekdanji SFRJ	8
1.2. Vojna v Sloveniji	9
1.3. Vojna na Hrvaškem	10
1.4. Vojna v Bosni in Hercegovini	13
2. Begunci	17
2.1. Opredelitev pojma begunec	17
2.1.1. Začasni begunec.....	18
2.2. Prihod beguncev in ukrepi Slovenije.....	18
2.2.1. Begunci iz Hrvaške.....	18
2.2.2. Begunci iz Bosne in Hercegovine.....	19
2.3. Begunci iz Bosne in Hercegovine v Sloveniji	22
2.3.1. Otroci begunci.....	22
3. Izobraževanje otrok beguncev	24
3.1. Pravni okvir izobraževanja otrok beguncev.....	24
3.2. Osnovnošolsko izobraževanje begunskih otrok iz Bosne in Hercegovine	26
3.2.1. Osnovna šola za otroke začasne begunce iz Bosne in Hercegovine.....	27
3.2.2. Potek dela v osnovni šoli za otroke začasne begunce iz Bosne in Hercegovine in težave, ki so se ob tem pojavljale.....	29
3.2.3. Osnovna šola za otroke začasne begunce v prostorih slovenske osnovne šole (primer OŠ Cirila Kosmača v Piranu).....	33
3.2.4. Učitelji	35

3.2.4.1. Učitelji begunci.....	36
3.2.5. Integracija begunskih otrok v slovenske osnovne šole.....	38
3.2.6. Učna uspešnost otrok začasnih beguncev.....	43
3.3. Sekundarno in postsekundarno izobraževanje.....	44
3.3.1. Srednješolsko izobraževanje.....	44
3.3.2. Postsekundarno izobraževanje.....	47
4. Mnenja in ocene.....	49
4.1. Mnenje šol.....	49
4.2. Ocene strokovnjakov.....	49
4.3. Mediji in javno mnenje.....	50
5. Vrnitev v domovino.....	53
6. Sklep.....	54
Literatura.....	58

Predgovor

Za raziskovanje begunske problematike sem se odločila iz več razlogov. Prvi je v tem, da me ta problematika zanima. Želela sem tudi sama občutiti in razumeti, kaj vse doživljajo ljudje, predvsem otroci, ko se jim čez noč tako korenito spremeni življenje. Zanimalo me je tudi, kaj smo kot država storili, da bi beguncem olajšali položaj, v katerem so se znašli, in predvsem, kako so pomoč doživljali oni. Hkrati je to tema, ki odlično povezuje obe moji študijski področji, pedagogiko in obramboslovje, in ne nazadnje problematika, s katero se bo naša država vedno bolj srečevala. Pri tem ne mislim zgolj izobraževanja beguncev, ampak izobraževanje tujcev, ki bodo iz raznih vzrokov, vsak s svojo zgodbo, pristali v naši državi.

Naj povem, da sem se tematike lotila z malce mešanimi občutki, saj sem glavnino svojega življenja preživela v delu Ljubljane, kjer so besede, kot so "izbegljica", "bosanac" in mnogo drugih, veljale za žaljivke. Prav zaradi tega sem dobila občutek, da so otroci begunci pri slovenskih vrstnikih naleteli na odpor in zaničevanje. Zanimalo me je, ali je bilo res tako ali je ta občutek zgolj posledica okolja, v katerem sem živel.

V nalogi je predstavljenih nekaj pogovorov, ki sem jih v obliki intervjuja opravila za boljše razumevanje omenjene problematike. Večji del raziskave sem opravila v Bosni in Hercegovini, točneje v Zavidovičih in Zenici med 23. in 26. aprilom 2005. Iz Slovenije sem odšla polna pričakovanj, hkrati pa me je skrbelo, da bodo težko spregovorili o problematiki, ki me je zanimala. Pri sebi sem imela le tri telefonske številke in imena petih oseb, s katerimi sem se zgolj okvirno dogovorila, kaj in kako. Vseh mojih strahov pa je bilo v trenutku konec, ko sem jih začela spoznavati. Poleg tega, da so prijazni in odprti ljudje, so se mi poleg že dogovorjenih sogovornikov kar sami ponudili še trije njihovi znanci in prijatelji, ki so želeli z menoj deliti svojo zgodbo. Štiri intervjuje sem opravila kar v hotelu, v katerem sem se nastanila, enega v Zenici in tri pri družini v centru Zavidovičev. Ravno pri slednjih sem najlažje začutila, kaj so doživeli, saj sta hčeri v Sloveniji obiskovali osnovno šolo, mama je učila v osnovni šoli za otroke začasne begunce, oče pa je ostal na fronti v domovini.

Zadnja dva intervjuja sem opravila v Sloveniji, na OŠ Bežigrad, 1. julija 2005.

Uvod

V nalogi bomo obravnavali izobraževanje otrok začasnih beguncev iz Bosne in Hercegovine v devetdesetih letih prejšnjega stoletja. Zanimalo nas bo, kako je Slovenija organizacijsko, kadrovsko, prostorsko in finančno poskrbela za izobraževanje osnovnošolske populacije beguncev iz Bosne in Hercegovine. Nadalje nas bo zanimalo kakšno vlogo je odigrala Vlada RS in natančneje Ministrstvo za šolstvo RS (in druge institucije) pri organizaciji in predvsem pripravi učiteljev, ki so poučevali otroke začasne begunce iz Bosne in Hercegovine. Ker je pouk najprej potekal v segregirani in kasneje v integrirani obliki izobraževanja beguncev, nas bo zanimalo, kako je potekalo delo v obeh oblikah izobraževanja ter kakšni so bili odnosi med učenci in učitelji, med učenci ter med straži in učitelji.

V prvem delu naloge bomo na kratko opisali razmere ob vojni v Sloveniji, na Hrvaškem in v Bosni in Hercegovini. Osrednji del naloge bomo namenili obravnavi izobraževanja begunske populacije. Največ pozornosti pa bomo posvetili osnovnošolskemu izobraževanju ter se le dotaknili srednješolskega in visokošolskega oz. univerzitetnega izobraževanja. Nekaj besed bomo namenili še opisu razmer oz. bivanja celotne begunske populacije v Sloveniji ter odzivu slovenske javnosti na to problematiko.

Besedilo, ki ga bomo opirali na pisne vire, bomo opremili še z izjavami ljudi, ki jih obravnavana tematika zadeva. Gre za posameznice in posameznike, ki so dejavno sodelovali pri izobraževanju beguncev, bodisi kot učenci bodisi kot učitelji. Ti deli naloge bodo zaradi večje preglednosti označeni z znakom ▲.

Pogovarjali smo se z desetimi osebami. Z njimi smo opravili intervju. Med intervjuvanci je bilo sedem starih od osemnajst do petindvajset let in so po letu 1992 obiskovali najprej osnovno šolo za otroke začasne begunce iz Bosne in Hercegovine, kasneje pa slovenske osnovne in srednje šole. Danes vsi živijo v Bosni in Hercegovini. Štirje fantje in dve dekleti so iz Zavidovičev in okolice, eno dekle pa je iz Gračanice. Najmlajša med njimi je dijakinja, ostali študirajo v Sarajevu in Zenici.

Zaradi lažjega razumevanja tistega, kar so povedali, jih z njihovim dovoljenjem predstavljamo z imeni in osnovnimi podatki:

- Emin, 21 let, 2.–4. razred v osnovni šoli za otroke začasne begunce, 5. razred v slovenski osnovni šoli (OŠ Borisa Zihlerla, zdaj Bežigrad)
- Amir, 23 let, 5.–7. razred v osnovni šoli za otroke začasne begunce, 8. razred v slovenski osnovni šoli (OŠ Borisa Zihlerla, zdaj Bežigrad)
- Mirnes, 25 let, 6.–8. razred v osnovni šoli za otroke začasne begunce, pol 1. letnika v posebnem oddelku gimnazije Postojna
- Alma, 25 let, 6.–8. razred v osnovni šoli za otroke začasne begunce, 1. letnik v gimnaziji Trbovlje
- Lela, 18 let, 1.–2. razred v osnovni šoli za otroke začasne begunce, 3. razred v slovenski osnovni šoli (OŠ Dol pri Hrastniku)
- Adela, 24 let, 5.–7. razred v osnovni šoli za otroke začasne begunce, 8. razred v slovenski osnovni šoli (OŠ Prade, Koper)
- Mufid, 24 let, 5.–7. razred v osnovni šoli za otroke začasne begunce, 8. razred v slovenski osnovni šoli (OŠ Ciril Kosmač, Piran)

Dodali bi še to, da sta Emin in Mirnes brata, Alma in Lela pa sestri, zato se zgodbe, ki jih pripovedujejo, ponavljajo.

V nalogi bo predstavljen še pogovor z Lelino in Almino mamo Jasno, ki je po poklicu vzgojiteljica, v Sloveniji pa je delala kot učiteljica. Predstavili bomo še pogovor z dvema učiteljicama iz OŠ Bežigrad v Ljubljani. Prva poučuje in je pred desetimi leti, ko so otroci začasni begunci začeli obiskovati slovenske šole, poučevala te otroke na predmetni, druga pa na razredni stopnji.

Verjetno je pomembno že uvodoma izpostaviti, da nihče od nekdanjih beguncev, s katerimi smo se pogovarjali, v vojni ni izgubil nikogar od bližnjih in da je večina zapustila Bosno in Hercegovino že pred hujšimi spopadi. Pri branju ilustrativnih pripovedi velja upoštevati, da so zgodbe ljudi, s katerimi smo se pogovarjali plod njihovih spominov, ki pa so v skoraj desetih letih verjetno že malce zbledeli.

1. Pojav begunstva na Balkanu po letu 1991

Glede na to, da so vojne v nekdanji SFRJ samo posredno tema diplomske naloge, se v to tematiko ne bomo pretirano poglobljali. Prav pa je, da si za začetek osvežimo spomin na dogajanje, ki je pripeljalo do begunstva, osrednjega problema naloge.

1.1. Kriza v nekdanji SFRJ

Težnje Slovenije in Hrvaške po samostojnosti so v mednarodni skupnosti naletele na neodobravanje. Razširjeno je bilo prepričanje, da je Jugoslavija zgolj velika Srbija, ki jo je treba ohraniti tudi zaradi njene specifične strateške vloge na evropskem jugovzhodu. Evropski in ameriški politiki so bili zaskrbljeni zaradi krize v SZ in napovedi o milijonskem valu beguncev proti Zahodu. Razen Avstrije in Nemčije, ki sta jugoslovanske razmere poznali bolj poglobljeno, je svet poznal razmere zgolj s srbskega zornega kota. Zato sta bili omenjeni državi edini, ki sta bili vsaj malo naklonjeni osamosvojitvenim težnjam Slovenije in Hrvaške (Pirjevec 2003, str. 41–44).

Slovenija in Hrvaška sta 25. junija 1991 razglasili svojo neodvisnost. Slovenski policisti in cariniki so po mirni poti prevzeli nadzor nad svojimi mejami z Italijo, Avstrijo in Madžarsko, kontrolne točke in slovenske simbole pa so namestili tudi na meji s Hrvaško. Slovenci so pred tem že povzročili veliko nejevolje v Beogradu, predvsem ker so prenehali pošiljati nabornike v vojsko in nakazovati carinske dajatve zvezni blagajni (Pirjevec 2003, str. 45). Prav ta dejanja pa avtor drugega vira ostro obsoja in primerja Slovenijo z davčnim zavezancem, ki je postal neposlušen do države. S tem tudi opraviči uporabo sile zveznih oblasti. Hkrati Slovenijo tudi obtoži, da je s svojo neposlušnostjo zakrivila vse vojne na Balkanu in s tem seveda tudi njihove posledice (Vojne v bivši Jugoslaviji¹, 7. 12. 2004). Pirjevec nadaljuje, da je Slovenija z ustavnim zakonom, na podlagi katerega je razglasila neodvisnost, predvidevala, da bo ohranila svojega predstavnika v zveznem predsedstvu in omogočila JLA, da v prehodnem obdobju do konca leta 1993 ostane v Sloveniji na stroške republike (Pirjevec 2003, str. 46).

---

¹ <http://www.geocities.com/vojnev>.

Ob novici, da sta Slovenija in Hrvaška razglasili neodvisnost, se je še istega dne sestala zvezna skupščina in razglasila nezakonnost slovenskih zakonov, povezanih z osamosvojitvijo, ter pozvala državne organe k ukrepom proti njihovem uresničevanju. Zvečer se je sestala tudi zvezna vlada, na kateri je obrambni minister Kadrijević trdil, da je treba »/.../ Slovence za vsako ceno ustaviti.« (Pirjevec 2003, str. 47.)

1.2. Vojna v Sloveniji

Medtem ko je na Trgu svobode v Ljubljani 26. junija zvečer potekala slovesnost ob razglasitvi neodvisnosti Slovenije in je takratni predsednik Milan Kučan v govoru pozival k mirnemu razpletu krize, so pripadniki JLA že prejeli ukaze za naslednji dan (Pirjevec 2003, str. 47).

Tarče zvezne vojske so bile v prvi fazi slovenske meje in letališče Brnik. V drugi fazi pa naj bi zamenjali staro politično vodstvo z novim, ki bi pomagalo uresničevati srbske cilje. Že 26. junija so proti mejam z Italijo krenile prve oklepne enote. Spotoma so naletele na odločen nastop domačinov, kar je bilo v naslednjih dneh značilno za vso Slovenijo. Na podlagi izkušenj s Kosova je JLA predvidevala, da bo Slovenija poražena brez težav (Švajncer 2001, str. 11). »V zmotnem prepričanju, da bo mogoče ukrotiti slovenske amaterje že z demonstracijo sile, je bilo predvideno, da bo celotna operacija /.../ trajala 24 ur.« (Pirjevec 2003, str. 48.) Zato je bila zvezna vojska logistično nepripravljena za daljše vojskovanje (Švajncer 2001, str. 11). Slovenske enote so se ji v sodelovanju z milico in dobro protiobveščevalno službo učinkovito postavile po robu (Pirjevec 2003, str. 48). Za zmago Slovenije sta bili odločilni slovenska taktika in strategija. Napadalec je bil ogrožen povsod, kar je onemogočilo koncentracijo njegovih sil (Švajncer 2001, str. 15).

Četrtega julija so bili mejni prehodi spet v slovenskih rokah, JLA pa se je začela umikati. Sedmega julija so predstavniki Slovenije, SFRJ in Evropske skupnosti na Brionih podpisali Brionsko deklaracijo, s katero je bil uveden trimesečni moratorij za slovensko osamosvajanje. Slovenska vojska in policija sta na slovenskem ozemlju ohranili popolno suverenost, zato je predsedstvo SFRJ odločilo, da se bo JLA v treh

mesecih z orožjem in opremo umaknila iz Slovenije (Švajncer 2001, str. 14). S tem se je končala slovenska zgodba in začinjala hrvaška. Stipe Mesić, član predsedstva SFRJ in predstavnik Hrvaške, je bil edini proti umiku JLA iz Slovenije, saj se je zavedal, da bo transport vojske in njene opreme čez Hrvaško in Bosno in Hercegovino okrepil možnost njenega nadzora obeh republik (Pirjevec 2003, str. 63).

Preden preidemo na vojno na Hrvaškem, dodajmo še drug pogled na razplet vojne v Sloveniji, ki pravi, da so jugoslovanske oblasti pustile Sloveniji "oditi", ker je bila zanje nepomembna. Slovenija zaradi svoje šibkosti ni bila sposobna poraziti SFRJ in njene vojske. Poleg želje po ohranitvi Jugoslavije je bil v Beogradu močno prisoten tudi srbski nacionalizem, Slovenija pa je bila narodnostno relativno čista, zato jugoslovanskim oblastem ni bila več v interesu (Vojne v bivši Jugoslaviji², 7. 12. 2004).

Vojna v Sloveniji je povzročila 2,7 milijarde dolarjev škode in terjala 62 mrtvih (39 pripadnikov JLA, 8 pripadnikov Teritorialne obrambe in policije, 5 slovenskih civilistov in 10 tujcev) in 313 ranjenih (Pirjevec 2003, str. 64).

1.3. Vojna na Hrvaškem

Hrvaška je bila po razglasitvi neodvisnosti v znatno slabšem položaju kot Slovenija, ker njeno politično vodstvo ni delovalo tako odločno in načrtno kot slovensko (Žunec, Rat u Hrvatskoj 1991.–1995.³, 5. 4. 2005).

Hrvaška odcepitev od Jugoslavije je po mnenju generalov in srbskega vodstva pomenila, »da je srbski narod na Hrvaškem prepuščen popolni in brezpogojni pokorščini« (Vodušek 1996, str. 173). Približno tretjina hrvaškega teritorija je bila poseljena s srbskim prebivalstvom, kjer je že nekaj časa prihajalo do zapletov, zato se Hrvaška ni hotela vmešati še v vojno na slovenskih tleh, čeprav sta se obrambna ministra Janez Janša in Martin Špegelj o tem predhodno dogovorila. Špegelj je predlagal, da po porazu JLA v Sloveniji izkoristijo njeno demoraliziranost in napadejo

---

² <http://www.geocities.com/vojnev>.

³ <http://www.ffzg.hr/hsd/polemos/prvi/03.html>.

vojašnice na Hrvaškem ter tako pridejo do orožja in hkrati onemogočijo napad na Hrvaško, vendar ga je Tuđman zavrnil. To je zvezni vojski omogočilo, da nemoteno namesti svoje sile in se pripravi na naslednjo fazo vojne (Rat u Hrvatskoj 1991.–1995⁴, 5. 4. 2005).

Takratni hrvaški predsednik Tuđman je menil, da do oboroženih spopadov ne more priti, ker je verjel, da je Jugoslavija pravno urejena državna skupnost (Vodušek 1996, str. 175). Z jugoslovanskim obrambnim ministrom Kadijevićem se je dogovoril o nenapadanju in upal, da bo rešil Hrvaško pred vojno. Tako iz Slovenije kot tudi iz domovine so nanj pritiskali, naj zapre vojašnice in skladišča orožja, vendar je Tuđman upal, da bo posredovala evropska diplomacija ali da se bo dogovoril s Srbijo, in hkrati vztrajal pri svoji neodločni politiki. Gojil je tudi dvom o dogovoru med Kučanom in srbskim predsednikom Miloševićem. Zaradi svoje pasivnosti se je kmalu zbal, da bo prišlo do državnega udara. Odstavil je obrambnega ministra Špeglja in preoblikoval vlado (Pirjevec 2003, str. 70–71).

Po mnenju generalov so imeli spopadi na hrvaškem dve fazi. Prva je potekala od prvih spopadov v Krajini do konca leta 1991. Hrvaška je v tej fazi želela s policijo in vojsko vzpostaviti oblast nad srbskimi kraji in zlomiti odpor Srbov, kar je bilo nujno za oblikovanje suverene hrvaške države. Njena strategija in taktika je slonela na izmikanju oboroženim spopadom z JLA, političnih in propagandnih sredstvih, povečevanju velikosti in oboroženosti vojske, združevanju oboroženih sil okoli Krajine, širjenju strahu in zlomu morale srbskega naroda, hkrati pa se je zanašala še na mednarodno podporo. Cilji JLA v tej fazi so bili zaščita srbskega naroda na Hrvaškem pred napadi hrvaških oboroženih formacij, omogočanje konsolidacije in vojaške samoorganiziranosti Srbov za obrambo in pripravljanje na vojno s Hrvaško, ko jo bo ta začela proti JLA. Tako imenovana teritorialna obramba Republike Krajine je »osvobajala« okupirana območja Gline, Kostajnice, Okučanov, Dalja, Kijeva in po padcu slednjega so na Hrvaškem razglasili splošno mobilizacijo. Tuđman je bil prisiljen v vojno (Vodušek 1996, str. 175–176).

---

⁴ <http://www.ffzg.hr/hsd/polemos/prvi/03.html>.

Mednarodna podpora je bila vse bolj na strani razpada Jugoslavije in torej na strani Hrvaške, hkrati pa je JLA pogrešala podporo svoje države. Kljub temu je Hrvaški uspelo v prvi fazi zgolj pridobiti mednarodno podporo in okrepiti svojo vojsko. Nasprotno so bili cilji JLA v tej fazi realizirani. Uspeli so zaščititi srbski narod na Hrvaškem. Hrvaško vrhovništvo je za to krivilo namestitev JLA v Kninski krajini (Vodušek 1996, str. 177).

Konec leta 1991 so se začeli napadi na vojašnice in vojaške enote na Hrvaškem. S tem se je začela druga faza vojne. Cilj Hrvaške je ostal enak kot v prvi fazi, le da so dodali še izgon JLA. Posledično je JLA poleg obrambe srbskega naroda na Hrvaškem začela ščititi objekte, enote pripadnikov JLA in njihove družine. JLA se je še vedno spopadala s pomanjkanjem podpore hkrati pa tudi z neuspešno mobilizacijo in dezerterstvom (Vodušek 1996, str. 178 in 183).

Vzporedno z razvojem vojaških dejavnosti na Hrvaškem so potekali mirovni pogovori, ki jih je vodil Cyrus Vance, osebni odposlanec generalnega sekretarja Združenih narodov. Vojaško delovanje na Hrvaškem se je s tem praktično končalo, politični mir pa je nastopil šele po sarajevskem sporazumu med JLA in hrvaško vojsko 2. januarja 1992 (Vodušek 1996, str. 183).

Tretjina hrvaškega ozemlja je bila v srbskih rokah. Izoblikovala se je bodoča vojska Srbske krajine, ki jo je opremila JLA, ta pa je svoje enote potegnila iz Hrvaške in jih pripravila za prihajajoče naloge. Hrvati so zavzeli malo vojašnic in skladišč, imeli pa so velike izgube v svoji vojski, zato je padla tudi njena sposobnost, kar je bil tudi razlog, da je Hrvaška sprejela Vanceov načrt, ki je pomenil popolno mednarodno politično pomoč Hrvaški (Vodušek 1996, str. 183).

Sarajevski sporazum, ki naj bi začel veljati 3. januarja 1992, je bil že 15. sporazum o prekinitvi ognja in njegovo spoštovanje bi pomenilo, da bi varnostni svet OZN končno lahko sprejel odločitev, da pošlje na Hrvaško modre čelade. Štirinajstega januarja je prispela prva skupina oficirjev, ki jih je poslala OZN, da bi pripravili vse potrebno za prihod modrih čelad. Razen posameznih incidentov sta premirje spoštovali obe strani. Milan Babić, samooklicani predsednik Krajine, je sklenil, da ne bo sprejel mirovnega načrta OZN čeprav so ga tudi »njegovi« ljudje prepričevali o nasprotnem. Šestnajstega

februarja 1992 so ga razrešili. Enaindvajsetega februarja 1992 je varnostni svet sprejel resolucijo 743, ki je pomenila začetek mirovne operacije na Hrvaškem. Prihajalo je do vse pogostejših kršitev premirja. Boji so se obnavljali. Naslednji meseci (oz. leta) so potekali v znamenju podpisovanja mnogo sporazumov, konferenc, sestankov in kršenja vsega tega (Vodušek 1996, str. 207-216).

12. januarja 1995 je hrvaški predsednik Tuđman sklenil, da ne bo podaljšal mandata modrim čeladam. Aprila je Hrvaška vojaško posredovala na zasedenih območjih v zahodni Slavoniji in osvobodila Okučane, Jesenovac ter okupirani del avtoceste Zagreb–Lipovac. 4. avgusta je hrvaška vojska začela ofenzivo na zasedeno ozemlje Kninske krajine. Operacijo osvobajanja so poimenovali Nevihta (Oluja) in v treh dneh osvobodili večino ozemlja. Pri tem jim je Nemčija pomagala z orožjem, ZDA pa z znanjem (Vodušek 1996, str. 217–218).

Z operacijo Nevihta je bila vojna na Hrvaškem končana. Umrlo je 11 000 Hrvatov, 37 000 je bilo ranjenih in 3 000 pogrešanih. Poleg tega je 10 000 Hrvatov umrlo še v Bosni in Hercegovini, več kot 12 000 pa je bilo ranjenih. Škode je bilo za 30 milijard dolarjev (Domovinski rat⁵, 5. 3. 2005).

Na Hrvaškem je domove zapustilo 600.000 ljudi (Pirjevec 2003, str. 109).

1.4. Vojna v Bosni in Hercegovini

Ko se je začela vojna na Hrvaškem, je ta želela vanjo potegniti še Bosno in Hercegovino, da bi razbremenila svojo vojno s Srbi. Predsednik Bosne in Hercegovine Alija Izetbegović je želel ohraniti nevtralnost Bosne, vendar je imel samo dve možnosti, privoliti v srbsko prevlado v okrnjeni Jugoslaviji ali pa se podati v vojno. Za prvo možnost je bila zadnja priložnost pogovor s srbskim predsednikom Miloševićem, ki si je prizadeval za sporazum z Muslimani, vendar je Izetbegović zavrnil podpis zgodovinskega sporazuma s Srbi. Prizadevanje za priključitev k novi Jugoslaviji ni obrodilo sadov. Medtem je Tuđman nekajkrat odkrito priznal, da sta se z Miloševićem

---

⁵ <http://www.hrt.hr/tudjman/domovinski.htm>

dogovorila, da je delitev Bosne in Hercegovine edina možnost za končanje krize (Vodušek 1996, str. 222–225).

Predsednik Srbske demokratične stranke (SDS) v BIH Radovan Karadžić in njegovi so sredi januarja 1992 razglasili Republiko srbskega naroda Bosne in Hercegovine. To je spodbudilo Tuđmana, da je tudi sam pokazal podobne interese za hrvaško manjšino v Bosni in Hercegovini. Le Izetbegović je še vedno zagovarjal celovito Bosno in Hercegovino, v kateri naj bi imeli vsi državljani enake pravice in dolžnosti ne glede na narodnost in vero (Pirjevec 2003, str. 115).

Z bojkotom skupščine s strani Srbov je politična kriza v Bosni in Hercegovini dosegla vrhunec. Izetbegoviću so očitali, da hoče islamsko državo. V drugi polovici leta 1991 so Srbi ustanovili in oblikovali srbska avtonomna območja. Delitev Bosne na nekakšne etnične skupnosti je bila potem, ko se Izetbegović ni strinjal s priključitvijo Jugoslaviji, neizogibna. Že februarja 1991 je Izetbegović omenil možnost, da bi se bil pripravljen za suverenost Bosne tudi vojskovati in da nikakor ne bo žrtvoval suverenosti zaradi miru (Vodušek 1996, str. 225–226).

Spopadi med kninsko policijo in hrvaškimi silami 24. avgusta so se razširili tudi v občino Velika Kladuša v Bosni in Hercegovini. Postalo je jasno, da se vojna širi tudi nad to republiko. Hrvati v Grudah v Bosni in Hercegovini so 19. decembra 1991 ustanovili Herceg-Bosno, hrvaško skupnost s središčem v Mostarju. 9. januarja 1992 so jim sledili še Srbi in razglasili Republiko srbskega naroda v Bosni in Hercegovini ter v deklaraciji zapisali, da je to federalna enota Jugoslavije, ki obsega srbska avtonomna območja, njen sedež pa je v Sarajevu. Izetbegović je upal na varnostno podporo iz Washingtona in JLA, vendar je ni dobil nikjer. Že novembra 1991 se je odločil, da razglasi neodvisnost Bosne in Hercegovine, vendar je vojaški vrh to razumel kot vojno napoved. Po umiku iz Slovenije in delno tudi iz Hrvaške je bilo na ozemlju Bosne in Hercegovine približno 100 000 vojakov zvezne vojske, poleg tega pa je imela JLA tam še največje količine orožja in streliva ter najpomembnejši del vojaške industrije (Vodušek 1996, str. 227–229).

Hrvaške oborožene sile so hotele prevzeti poveljstvo nad muslimanskimi oboroženimi silami na območju pretežno hrvaških kantonov, čemur so se slednji uprli. Zato je prišlo

do več spopadov med hrvaškimi in muslimanskimi enotami. Na začetku aprila 1992 so spopadi potekali v številnih krajih po Bosni in Hercegovini. Prebivalci so se začeli množično izseljevati s kriznih območij, Izetbegović pa je pozval k splošni mobilizaciji. 5. april velja za uradni začetek vojne v Bosni in Hercegovini in začetek najhujše evropske vojne po petdesetih letih. Jugoslovanska armada je prevzela nadzor nad sarajevskim letališčem. 6. aprila so evropske države in Evropska skupnost priznale neodvisnost Bosne in Hercegovine, naslednji dan so se jim pridružile še ZDA. Istega dne so letala JLA obstreljevala več krajev v Bosni in Hercegovini, v Sarajevu, kjer je bilo sicer mirno, je vladal kaos. Ljudje niso šli v službe, po mestu so ropali, trgovine so bile zaprte ... Tega dne je srbska skupščina razglasila tudi neodvisno državo Srbsko Bosno in Hercegovino. Prihajalo je do letalskih napadov, množičnih pobojev, mučenja, ljudi so odvažali v koncentracijska taborišča in jasno je bilo, da se je srbska vojska lotila etničnega čiščenja, predvsem vzhodne Bosne. Ljudje so množično bežali. Konec leta 1992 so Srbi pobili že več kot 3 000 Muslimanov in Hrvatov v koncentracijskem taborišču Luka, medtem ko so jih 5 000 na različne načine mučili. Z vsakim napadom je umrlo več nedolžnega civilnega prebivalstva. Ljudje so bežali, še preden je prišlo do napada, zato je mnogo muslimanskih in hrvaških vasi in mest ostalo praznih. Podobna hudodelstva so se nadaljevala tudi v letu 1993. Srbski napadalci so več vasi zravnali z zemljo, ogromno so jih požgali. Brutalnost je bila del etničnega čiščenja. Predvsem v vzhodni in severni Bosni so srbski napadalci ropali, pobijali, posiljevali in postavljali koncentracijska taborišča. Vse skupaj pa je potekalo ob minimalnem odporu Muslimanov. Do leta 1996 so se vrstili zločini na vseh treh straneh (Vodušek 1996, str. 229-242).

Države naj bi po sistemu kvot sprejele določeno število beguncev. Zahod se je med vojno bolj ukvarjal s humanitarno pomočjo kot z rešitvijo politične krize v Bosni in Hercegovini. Etnično čiščenje je doseglo svoj cilj, saj so v severni Bosni živeli le Srbi. Pridobili so si 70 % ozemlja, medtem ko ni Evropska skupnost za odpravo begunske krize storila skoraj nič. V Sloveniji, ki se je za razliko od sosednjih držav odločila, da ne bo zaprla svojih meja, je bilo že aprila 1992 okrog 20.000 beguncev (Vodušek 1996, str. 236–238).

V okviru operacije Nočni polet so letala Nata 30. avgusta napadla srbske vojaške cilje v Bosni in Hercegovini, s čimer so hoteli prisiliti srbsko stran k sodelovanju pri reševanju

krize. 8. septembra 1995 so zunanji ministri vseh treh sprtih strani v Ženevi dosegli ničelni dogovor o reševanju bosanske krize. Bosna in Hercegovina naj bi po tem dogovoru ostala enotna država v okviru obstoječih meja, vendar bi bila razdeljena na dve entiteti. Enainpetdesetodstotni delež bi dobila hrvaško-bošnjaška, ostalo pa srbska entiteta. 26. septembra 1995 so zunanji ministri sprejeli tudi ameriški predlog ustavne ureditve Bosne in Hercegovine, ki je slonela na omenjenem dogovoru. Kmalu po tem, 1. novembra so se predsedniki Tuđman, Milošević in Izetbegović udeležili začetka mirovnih pogajanj v ameriškem letalskem oporišču blizu mesta Dayton v Ohiju (Vodušek 1996, str. 281–282). Sprejeli so Daytonski sporazum, ki je določal »... da je Bosna in Hercegovina celovita, mednarodno priznana država, njena prestolnica Sarajevo pa odprto mesto, čeprav znotraj Muslimansko-hrvaške federacije. Bosansko–hercegovska konfederacija, ki je združevala Federacijo (Muslimansko-hrvaško, op. p.) in Republiko Srbsko, naj bi imela tričlansko predsedstvo, ministrski svet, dvodomno skupščino, nacionalno banko in ustavno sodišče. Zunanja politika in trgovina, carina, monetarna in migracijska politika, notranje in mednarodne komunikacije ter nadzor letalskega prometa naj bi bili v pristojnosti osrednje vlade. Beguncem je sporazum zagotavljal vrnitev domov ...« (Pirjevec 2003, str. 450–451). Sporazum je določal tudi umik vseh vojaških enot razen enot Združenih narodov. Parafirali so ga 21. septembra (Pirjevec 2003, str. 450–451).

Po treh letih vojne je bilo 90 % vsega bosansko-hercegovskega prebivalstva brez dela. Milošević in Tuđman sta še vedno spletkarila proti celovitosti in suverenosti republike, o čemer priča mnogo dokazov, ki so jih odkrili po smrti hrvaškega predsednika (Pirjevec 2003, 459–460). Bilanca vojne v Bosni in Hercegovini je katastrofalna: 200.000–250.000 mrtvih, 50.000 mučenih, 20.000 posiljenih žensk, 143 skupnih grobišč, 715 koncentracijskih taborišč, 2,200.000 beguncev (kar polovica od 4,400.000 prebivalcev) (Pirjevec 2003, 459–460; Tri balkanske zemlje obečale rješavanje problema izbjeglica do 2006⁶, 5.3.2005).

---

⁶ <http://www.setimes.com/cocoon/setimes/xhtml/hr/document/setimes/features/2005/02/01/feature-02>

2. Begunci

Begunci iz Bosne in Hercegovine ter iz Hrvaške so bili tipični begunci. Kot strne Klinar (1992, str. 775), so bežali pred vojnimi strahotami, ki so nastale zaradi napada srbsko-črnogorske, jugoslovanske vojske na državo, ki jo je mednarodna skupnost že priznala. Ljudi so pregnali množični poboji, nasilno odvzemanje premoženja, koncentracijska taborišča, "čiščenje" etnično mešanih območij in mnogo drugih hudodelstev, ki so botrovala temu, da so se ljudje znašli v katastrofalni situaciji. Na Hrvaškem je domove zapustilo 600.000 ljudi (Pirjevec 2003, str. 109), v Bosni in Hercegovini pa kar 2,2 milijona (Pirjevec 2003, str. 460). Najprej pa si pogledajmo, kaj sploh pomeni pojem begunec.

2.1. Opredelitev pojma begunec

Po Ženevski konvenciji o statusu beguncev (1. člen) je begunec vsaka oseba,

»/.../ ki je, zaradi dogodkov, ki so se zgodili pred 1. januarjem 1951, zaradi utemeljenega strahu pred preganjanjem zaradi njene rase, vere, narodne pripadnosti, pripadnosti določeni družbeni skupini ali političnega prepričanja izven dežele, katere državljanstvo ima, in ne more ali zaradi takšnega strahu noče zahtevati varstva svoje dežele; ali oseba, ki nima državljanstva in je izven dežele, kjer je imela običajno prebivališče, pa se ne more ali se zaradi takšnih dogodkov zaradi strahu noče vrniti v to deželo« (Konvencija o statusu beguncev v Polič 1997, str. 54).

Protokol o statusu beguncev iz leta 1967 dodaja, da se

»/.../ glede na to, da konvencija o statusu beguncev, sestavljena dne 28. julija 1951 v Ženevi /.../ velja le za tiste osebe, ki so postale begunci zaradi dogodkov, ki so se zgodili pred 1. januarjem 1951, glede na to, da so se po sprejemu konvencije zgodili dogodki, zaradi katerih je prišlo do novih beguncev, in da ti begunci zato ne morejo biti zajeti s konvencijo /.../« v prvem členu izpustijo besede »/.../ zaradi dogodkov, ki so se zgodili

pred 1. januarjem 1951 in /.../« in besede »/.../ kot posledica takšnih dogodkov« (Protokol o statusu beguncev v Polič 1997, 82).

Begunci iz Bosne in Hercegovine, kot bomo videli v nadaljevanju (2.3.), pa niso dobili zgolj statusa begunca, ampak status začasnega begunca.

2.1.1. Začasni begunec

Aprila 1981 je posebna ekspertna skupina v okviru Visokega komisariata za begunce razpravljala o množičnem begu in v svojem poročilu uporabila pojem "začasni begunec" ter z njim označila ljudi, ki sicer uživajo zaščito neke države, vendar se zanje išče dolgoročnejša rešitev (Doupuna Horvat, Verschueren, Žagar v Đonlić, Črnivec 2003, str. 17).

2.2. Prihod beguncev in ukrepi Slovenije

2.2.1. Begunci iz Hrvaške

Po osamosvojitvi Slovenije so se k nam najprej zatekli begunci iz Hrvaške. Na začetku so stanovali pri sorodnikih, prijateljih in znancih, zato še ni bilo potrebe po organizirani pomoči. V začetku septembra 1991 je bilo v Sloveniji prijavljenih le okoli 2.500 beguncev iz Hrvaške. Hkrati s širjenjem spopadov na ozemlju Republike Hrvaške se je večalo tudi število beguncev. Sredi oktobra 1991 je bilo v Sloveniji že več kot 20.000 hrvaških beguncev. Največ, 23.000, jih je bilo decembra istega leta. Zanje je bilo ustanovljenih 11 zbirnih centrov, ki so jih začeli v prvi polovici leta 1992 ukinjati, ker je število hrvaških beguncev upadalo. Maja 1992 se je večina vrnila domov na Hrvaško (Grošičar 2002, str. 57-58). Mednarodna skupnost in Visoki komisariat Združenih narodov za begunce (UNHCR) sta hrvaške begunce definirala kot notranje razseljene osebe v Jugoslaviji, ker niso prešli mednarodno priznanih meja. Slovenija jim ni podelila statusa begunca, ker ni bilo vojne na celotnem hrvaškem ozemlju (Slokar 1998, str. 5).

2.2.2. Begunci iz Bosne in Hercegovine

Aprila 1992 so v Slovenijo začeli prihajati begunci iz Bosne in Hercegovine, večinoma ženske z otroki in starejše osebe. Leta 1993 je bilo pri Rdečem križu Slovenije prijavljenih nekaj več kot 45.000 začasnih beguncev, predvidevali pa so, da jih je še 25.000, ki se niso prijavili in so živeli pri sorodnikih in prijateljih. Po podatkih Rdečega križa je bilo med begunci 47 % otrok mlajših od 16 let, 41 % je bilo žensk starih od 16 do 60 let, moških te starostne skupine pa je bilo le 9 % (Kranjc v Đonlić, Črnivec 2003, str. 16). Prihod beguncev, ki si niso mogli sami zagotoviti prebivališča pri sorodnikih ali prijateljih, je bil avgusta 1992 ustavljen (Đonlić, Črnivec 2003, str. 16). V Sloveniji je bilo okrog 70.000 beguncev, kar je približno 3 % prebivalstva Republike Slovenije. Med njimi je bilo 71 % Muslimanov, 20 % Hrvatov, 2 % Srbov in 7 % ostalih narodov (Slokar 1998, str. 6–7).

Begunska politika Vlade Republike Slovenije je temeljila na mednarodnem humanitarnem pravu in usmeritvah Visokega komisariata Združenih narodov za begunce. Bila je v skladu z načeli humanosti, nepristranosti in nevtralnosti. Slovenija je beguncem nudila brezplačno namestitve in prehrano v republiških prehodnih centrih, nujno medicinsko pomoč in pomoč porodnicam ter socialno varstvo in skrbstvo (Slokar 1998, str. 5). Ko so se politične razmere v Bosni in Hercegovini poslabšale, se je Slovenija začela pripravljati na večji val beguncev. Pregledovati in popisovati so začeli izpraznjene objekte bivše Jugoslovanske ljudske armade. Ko so se predvidevanja v začetku aprila 1992 uresničila, se je Slovenija spopadla z zahtevno organizacijo namestitve in oskrbe beguncev. Težave niso bile zgolj posledica ogromnega števila beguncev, ampak tudi njihovih različnih etičnih in nacionalnih nazorov. Vedno znova so prihajali novi begunci, s tem pa so se večale tudi težave pri organizaciji njihove oskrbe, zato je bila pri Upravi RS za zaščito in reševanje ustanovljena stalna dežurna služba, ki je povezovala zbirne centre in delovala na železniški postaji v Ljubljani, kamor je prispelo največ beguncev (Slokar 1998, str. 6–7). V Sloveniji je bilo ustanovljenih 64 zbirnih centrov, ki so beguncem iz Bosne in Hercegovine nudili ureditev statusa, prebivališče, hrano, šolanje otrok in tudi majhno denarno pomoč (Grošičar 2002, str. 58-59).

Prihajanje beguncev so nenehno spremljali tudi predsedstvo in Skupščina Republike Slovenije ter vlada, ki je sprejemala politične odločitve, odločitve o posameznih nalogah ministrstev, ki so delala z begunci in o financiranju, ki ga je terjala njihova namestitvev. Republiški štab civilne zaščite je prevzel konkretno izvajanje in organizacijo namestitve in oskrbe beguncev prek sistema civilne zaščite, pri tem pa je sodelovala še Uprava RS za zaščito in reševanje. Slovenija ni imela posebne institucije, ki bi se ukvarjala s problematiko migracij in begunstva, zato so se naloge in odgovornosti porazdelile med posamezna ministrstva. 94. člen zakona o obrambi in zaščiti iz leta 1991 je urejal oskrbo ogroženega in prizadetega prebivalstva, 112. člen istega zakona pa je urejal pristojnosti in naloge Republiškega štaba za Civilno zaščito. Poleg republiških in občinskih upravnih organov ter štabov za civilno zaščito pa so k reševanju begunske problematike dejavno prispevali tudi Rdeči križ Slovenije, Slovenska Karitas in druge humanitarne organizacije, centri za socialno delo, zdravstvene službe, šole, razne nevladne organizacije in društva ter številni prostovoljci (Slokar 1998, str. 6–8).

Medtem ko je bila večina hrvaških beguncev nastanjena v prehodnih centrih, so begunce iz Bosne in Hercegovine namestili v razpoložljive zidane in montažne objekte izpraznjenih vojašnic nekdanje Jugoslovanske ljudske armade, v samske in dijaške domove. Pripravili so tudi šotorska naselja, vendar so uporabili samo tisto v Črnomlju. Pogoji, ki so jih morali izpolnjevati tovrstni objekti, so bili suh in zaprt prostor, pitna voda, urejene sanitarije, električna in prostor za delitev hrane. Žal ti pogoji, čeprav so se porabila ogromna finančna sredstva, niso bili vedno izpolnjeni. 70 % opreme je prispevala slovenska Teritorialna obramba, ostalo pa donatorji humanitarne pomoči. Uporabili so tudi opremo strateških rezerv, ki je bila namenjena oskrbi ogroženega prebivalstva ob naravnih in drugih nesrečah v Sloveniji. Kar se tiče hrane, so imeli begunci zagotovljena dva obroka na dan in posebno hrano za otroke. Upoštevali so tudi versko pogojene navade glede prehranjevanja (Slokar 1998, str. 8–10).

V zbirnih centrih, ki so bili zaprtega tipa, so Rdeči križ in centri za socialno delo organizirali tudi razne dejavnosti za begunce. Vključevali so jih v dela, za katera so bili usposobljeni, ponekod so organizirali razne šolske aktivnosti, begunci so lahko opravljali verske obrede. Prostovoljci so begunce vseh starosti vključevali v vrtce, šole, razne krožke (jezikovne, likovne, glasbene, plesne, kulturne ...), za njih so pripravljali

športne aktivnosti, tečaje ročnih del, organizirali so izlete ... Sredstva za plačilo stroškov, ki sta jih terjali nastanitev in oskrba beguncev, so zagotavljali proračuni Republike Slovenije, mest in občin, vlada pa je uvedla tudi obveznost plačevanja prispevka solidarnosti. Pomagali so tudi podjetja ter domače in tuje nevladne organizacije. Nekatere sosednje države so skoraj v celoti prevzele financiranje določenih zbirnih centrov (Slokar 1998, str. 10–11; Grošičar 2002, str. 59).

Kot smo že omenili, so imeli hrvaški begunci status notranje razseljenih oseb, ki pa jim je 31. marca 1992 prenehal veljati, zato so se po tem datumu začeli množično vračati na Hrvaško. Vse pa je kazalo, da bodo begunci iz Bosne in Hercegovine dlje časa potrebovali zatočišče, zato njihova namestitev in oskrba nista mogli biti trajna naloga civilne zaščite. 21. avgusta 1992 je Republiška uprava za zaščito in reševanje prenesla svoje pristojnosti v zvezi z begunsko problematiko na urad za priseljevanje in begunce, ki so ga na novo ustanovili pri Vladi Republike Slovenije (Slokar 1998, str. 11).

▲ *Poglejmo, kaj so o svojem prihodu v Slovenijo in nastanitvi povedali nekateri naši sogovorniki:*

- *EMIN in MIRNES: Leta 1992 smo prišli v Slovenijo, kjer sem imel teto. Najprej smo bili pri njej v Ljubljani, potem pa smo se preselili v begunski center na Viču, ker nas je bilo preveč, da bi lahko ostali pri njej. Tam smo potem ostali štiri leta.*
- *AMIR: V Sloveniji, točneje v Ljubljani, me je pričakal oče, ki dela tam že 30 let. Je upravnik doma, kjer ima tudi sobo, žal pa nima stanovanja, tako da smo se mi nastanili v begunskem centru na Viču. Ker sem iz majhnega kraja, se mi je Ljubljana zdela ogromna. V centru je bilo precej težko, ker smo imeli samo eno majhno sobico in skupno stranišče.*
- *ALMA in LELA: Ko smo prišli v Slovenijo, smo bili najprej en mesec pri sorodnikih, potem smo se preselili v begunski center v Hrastnik. Tam je bila vsaj na začetku precejšnja gneča, saj smo v eni sobi bivale dve do tri*

družine, kasneje ena, morda dve. Lela dodaja: V Slovenijo smo odšli takoj po mojem 4. rojstnem dnevu.

- *ADELA: Z mamo in bratom sem bila ves čas pri dedku in babici, ki živita v Kopru.*
- *MUFID: Nastanil sem se pri bratu, ki živi v Piranu že od leta 1985. Moral sem se samo prijaviti, da sem dobil potrdilo.*

Nekateri so imeli srečo (v nesreči), da so imeli prijatelje in sorodnike, pri katerih so se lahko nastanili. Tisti, ki te sreče niso imeli, oz. tisti, ki pri sorodnikih niso imeli dovolj prostora, so bili primorani stanovati v begunskih centrih in se stiskati v sobicah. Zanimivo je, da so imeli čisto vsi intervjuvanci v Sloveniji sorodnike.

2.3. Begunci iz Bosne in Hercegovine v Sloveniji

Begunci iz Bosne in Hercegovine so dobili status začasnega begunca, ki ne uživa enakih pravic kot konvencijski begunec (mišljena je Ženevska konvencija o statusu beguncev, op. p.), čeprav je Visoki komisariat Združenih narodov za begunce vztrajal, da so tudi oni, tako kot Hrvaški, razseljene osebe. Tak status so imeli vse do sprejema Zakona o začasnem zatočišču leta 1997. Deležni so bili nujne zdravstvene pomoči, pravice do šolanja, pravice do hrane in namestitve in humanitarne podpore, niso pa imeli pravice do dela (Đonlić, Črnivec 2003, str. 16–18 in Slokar 1998, str. 5).

Čeprav je bil status beguncev le začasen, se je kmalu pokazalo, da se lahko raztegne na daljše časovno obdobje (Pagon, Mikuš-Kos 1998, str. ix).

2.3.1. Otroci begunci

Preden preidemo na izobraževanje otrok začasnih beguncev, si pogledjmo, kako vojna vpliva na otroke, ki jo doživijo. Tako nam bo veliko bolj jasno, s kakšnimi težavami so se soočali starši in učitelji, ki so poučevali otroke začasne begunce iz Bosne in

Hercegovine. Hkrati moramo upoštevati, da je tudi večina učiteljev izhajala iz vrst beguncev ter da je vojna vplivala tudi nanje.

Vojna dogajanja še posebej prizadenejo otroke, ker so veliko bolj občutljivi kot odrasli.

Za vojno so značilni naslednji pojavi, ki vplivajo na otroka begunca:

- življenje njega samega in njegovih najdražjih je ogroženo,
- mnogo oseb, ki so otroku blizu, je ranjenih ali celo mrtvih,
- ločiti se mora od oseb, ki jih pozna in ima rad,
- v njegovo življenje vstopita napetost in tesnoba,
- živi v skrajno neugodnih bivalnih razmerah,
- njegov dom je (lahko) porušen,
- njegova prehrana je neustrezna,
- otrokovo zdravstveno stanje in telesna odpornost se poslabšata,
- zapustiti mora domači kraj in živeti v tujem okolju kot begunec (Mikuš Kos 1992, str. 28).

Pogovori s starši begunci so pokazali, da otroci svojo prizadetost kažejo tako, da so bolj odvisni od staršev, poveča se njihov strah, nazadujejo na nižjo stopnjo vedenja, slabo spijo, postanejo bolj agresivni in jokavi, prestrašijo se ob nenadnih zvokih, močijo posteljo, manj se igrajo in družijo in so na splošno žalostni. Po vojni ostanejo neprijetni spomini nanjo, ki lahko vodijo k lažjim ali težjim motnjam v kasnejšem življenju. To so na primer: strah pred zvokom letal, psihična neodpornost, kronična razdražljivost, depresija in drugo (Mikuš Kos 1992, str. 28-31).

Šola je za otroke, ki živijo v neugodnih okoliščinah ali so doživeli izgube, poleg družine eden najpomembnejših virov psihosocialne zaščite in pomoči (Donlić, Črnivec 2003, str. 21). Pri otrocih beguncih iz Bosne in Hercegovine so mentalnohigienski delavci pričakovali več vedenjskih, čustvenih, socialnih, prilagoditvenih in učnih težav, kot jih je v resnici bilo. Šola je imela na njih izredno varovalne in zdravilne učinke, zato so se otroci že po nekaj tednih pomirili. Znaki čustvenih reakcij na zastrašujoča doživetja so izgubili razmeroma hitro (Hočevar 2001, str. 146–147).

V nadaljevanju si bomo podrobneje pogledali, kako je potekalo izobraževanje otrok začasnih beguncev iz Bosne in Hercegovine.

3. Izobraževanje otrok beguncev

Medtem ko je bilo v prvi fazi oskrbe beguncev poskrbljeno za njihovo namestitvev in zagotovitev zdravniške ter socialne pomoči, je druga faza zajemala vključitev populacije v normalno življenje. To je pomenilo, da je treba otroke vključiti v vrtce (86 % zbirnih centrov je organiziralo vrtec za otroke do 7. leta starosti), osnovne in srednje šole ter razne klube. V zbirnih centrih za začasne begunce so prostovoljci organizirali in vodili različne dejavnosti za otroke, mladino, odrasle in starejše (Grošičar 2002, str. 59).

3.1. Pravni okvir izobraževanja otrok beguncev

V tem poglavju si bomo pogledali, kako je izobraževanje otrok beguncev urejeno v mednarodnih in slovenskih aktih.

»Mnoge mednarodne pravne listine priznavajo izobraževanje kot osnovno človekovo pravico. Izjemnega pomena je za osebnostni in socialni razvoj begunskih otrok, za zadovoljitev njihovih psihosocialnih potreb, da po prestanih in še trajajočih duševnih pretresih v njihovo življenje spet vnese notranjo skladnost, zanimanje za skupinsko dejavnost in spodbudo za ustvarjalen odnos do prihodnosti. Izobraževanje naj posreduje možnosti za preživetje – vse kar potrebujejo tisti, ki so se znašli v položaju begunca. Izobraževanje naj bi bil prispevek ter pot do učnih in vzgojnih smotrov, ki bi morda lahko pomenili trajno rešitev iz stanja, ki ga begunstvo prinaša.« (Roig 1995, str. 8).

26. člen Deklaracije o človekovih pravicah pravi: »Vsakdo ima pravico do izobraževanja. Izobraževanje mora biti brezplačno vsaj na osnovni stopnji. Osnovno šolanje mora biti obvezno.« (Priporočila za ravnanje z otroki begunci, UNHCR v Đonlić, Črnivec 2003, str. 21) 2. člen Prvega protokola k Evropski konvenciji o človekovih pravicah iz leta 1950 dodaja, da »/.../ se nikomur ne sme odreči pravica do izobraževanja.« (Roig 1995, str. 8). Najpomembnejši mednarodni instrument pa je Konvencija o otrokovih pravicah iz leta 1989, ki Visokemu komisariatu za begunce služi kot vodilo pri delu z begunskimi otroki. Konvencija namreč določa pravico

vsakega otroka do izobraževanja, državam, ki so jo podpisale pa nalaga, da vsakemu zagotovi brezplačno in obvezno osnovno šolanje, spodbujanje in dostopnost različnih oblik srednješolskega izobraževanja ter v okviru zmožnosti države tudi dostopnost višjega izobraževanja. Države podpisnice Konvencije se strinjajo, da mora izobraževanje težiti k popolnemu razvoju otrokove osebnosti, da ga mora pripraviti na dejavno življenje odraslega v svobodni družbi in krepiti njegovo spoštovanje do lastnih staršev, kulturne identitete, jezika, vrednot, kulturnega izvora in ne nazadnje tudi do vrednot drugih. Tudi omenjena Ženevska konvencija iz leta 1951 zavezuje državo gostiteljico, da otrokom beguncem zagotovi enakopraven dostop do osnovnega izobraževanja, kot otrokom državljanom države gostiteljice, ter da jim omogoči tudi nadaljnje šolanje. Mnogo sklepov Izvršnega odbora za mednarodno varstvo priča o povezavi med izobraževanjem in trajno rešitvijo begunskega položaja, ker se s tem zadovoljujejo psihološke, verske, kulturne in rekreacijske potrebe otrok beguncev, omogoči pa se jim tudi čustveno stabilnost in razvoj. Posebno pozornost je potrebno nameniti tudi učnim programom matične države otrok beguncev (Roig 1995, str. 8).

Politika izobraževanja Visokega komisariata za begunce se prilagaja posamezni državi in situaciji in se zato od države do države razlikuje, vendar pa so temeljne vsaj tri stvari, za katere si prizadeva ne glede na situacijo:

- zagotovljeno izobraževanje mora ustrezati posebnim potrebam in položaju begunskih otrok, ohranjati pa se morajo tudi ustrezna merila pri možnostih za izobraževanje,
- begunski otroci morajo imeti enak dostop do popolnega osnovnega šolanja kot otroci državljani države gostiteljice v skladu s politiko države, kjer imajo zatočišče, poleg tega pa mora biti šolanje begunskih otrok še prilagojeno njihovim zakonitim potrebam in težnjam,
- otroci begunci morajo ob odhodu domov imeti šolska spričevala ali druga dokazila o dokončani izobrazbi, ki so jo dosegli v državi gostiteljici (Roig 1995, str. 8–9).

Položaj beguncev na višji stopnji izobraževanja mora biti čim bolj ugoden, nikakor pa ne slabši kot za ostale tujce (Roig 1995, str. 8–9). Osnovnošolsko izobraževanje otrok beguncev v Sloveniji ureja 10. člen Zakona o osnovni šoli: »Otroci, ki so tuji državljani oziroma osebe brez državljanstva in prebivajo v Republiki Sloveniji, imajo pravico do obveznega osnovnošolskega izobraževanja pod enakimi pogoji kot državljani Republike Slovenije.« (Zakon o osnovni šoli⁷, 4. 7. 2005). Tudi 14. člen Ustave Republike Slovenije posredno ureja pravice otrok beguncev do izobraževanja: »V Sloveniji so vsakomur zagotovljene enake človekove pravice in temeljne svoboščine, ne glede na narodnost, raso, spol, jezik, vero, politično ali drugo prepričanje, gmotno stanje, rojstvo, izobrazbo, družbeni položaj ali katerokoli drugo osebno okoliščino. Vsi so pred zakonom enaki.« (Ustava RS⁸, 4. 7. 2005).

Mednarodni sporazumi zavezujejo državo, da begunskim otrokom zagotovi vsaj osnovnošolsko izobraževanje. Število beguncev iz Hrvaške je bilo v primerjavi s tistimi iz Bosne in Hercegovine neprimerno manjše, poleg tega so v Sloveniji bivali krajši čas. Izobraževanje begunskih otrok iz Hrvaške zato ni terjalo takšnih ukrepov kot izobraževanje njihovih vrstnikov iz Bosne in Hercegovine (Hočevar, Urank 1998, str. 23).

3.2. Osnovnošolsko izobraževanje begunskih otrok iz Bosne in Hercegovine

Kot že rečeno mednarodni sporazumi zavezujejo vsako državo, da begunskim otrokom zagotovi osnovnošolsko izobraževanje (Grošičar 2002, str. 61). Priporočila za ravnanje z otroki begunci Visokega komisariata za begunce narekujejo,»/.../ naj vsi otroci begunci obiskujejo osnovno šolo ustrezne kakovosti, ki spoštuje in upošteva etnično in kulturno identiteto in je orientirana k razumevanju države, iz katere so otroci prišli. Če in ko je mogoče in smotrno, naj se otroci vključijo v redni šolski sistem države gostiteljice. Če pa te možnosti ni, je treba razviti posebne oblike šolanja in posebne programe za otroke begunce.« (Psihosocialna pomoč otrokom beguncem 1992, str. 16).

---

⁷ <http://www.uradni-list.si/1/ulonline.jsp?urlid=200523&dhid=74660>.

⁸ http://www.dz-rs.si/si/aktualno/spremljanje_zakonodaje/ustava/ustava.html.

Ko so se začeli begunci množično pojavljati na ozemlju Republike Slovenije in je to pomenilo tudi veliko šoloobveznih otrok, se je moralo odzvati tudi naše šolsko ministrstvo. Najprej je želelo vključiti čimveč begunskih otrok v naše osnovne in srednje šole. Šole so dobile smernice, naj pouk organizirajo tako, da bo najprimernejše zanje, in da naj vodijo pedagoško dokumentacijo o begunskih učencih. Najbolje so se odzvale šole na nacionalno mešanih območjih, ker so že imele podobne izkušnje. Ponekod so pomagale tudi različne organizacije kot na primer Zveza prijateljev mladine, centri za socialno delo ... Pomagali so pri zbiranju šolskih potrebščin, predlagali in izvajali razne oblike dela z otroki, v akcijo so pritegnili tudi prostovoljce. Vendar so bile to le začasne rešitve, ker je bilo število otrok začasnih beguncev vse večje (Grošičar 2002, str. 61-62).

3.2.1. Osnovna šola za otroke začasne begunce iz Bosne in Hercegovine

Ministrstvo za šolstvo in šport Republike Slovenije in Ministrstvo za šolstvo, znanost, kulturo in šport Republike Bosne in Hercegovine sta se o najprimernejši obliki izobraževanja otrok začasnih beguncev, o evidentiranju osnovnošolske begunske populacije in o evidentiranju učiteljev beguncev začeli dogovarjati avgusta 1992 (Hočevnar, Urank 1998, str. 23). Takratni slovenski šolski minister Gaber in minister Kovač iz Vlade Republike Bosne in Hercegovine sta podpisala Protokol o šolanju državljanov Bosne in Hercegovine, ki je določal, da bo v primeru, če Vlada Republike Bosne in Hercegovine ne bo uspela posredovati skrajšanih učnih programov, pouk begunskih otrok potekal na podlagi skrajšanega programa Ministrstva za šolstvo in šport Republike Slovenije. Protokol je določal še, da bo Vlada Republike Bosne in Hercegovine priznala skrajšani izobraževalni program in da bo ta potekal v maternem jeziku begunskih otrok. Na koncu je pouk vendarle potekal po skrajšanem izobraževalnem programu iz Bosne in Hercegovine iz šolskega leta 1991/1992, in sicer tri ure dnevno. Model je bil uspešen, zato so ga hoteli prenesti tudi v ostale evropske države, ki so nudile zatočišče beguncem iz Bosne in Hercegovine (Stepan, Pokrivač 2002, str. 82–83).

M. Urank (v Đonlić, Črnivec 2003, str. 22) ocenjuje, da je bila odločitev o skrajšanem izobraževalnem programu »/.../ povsem v skladu s priporočili UNESCA, ki ugotavlja, da bi moral pouk v prvem letu bivanja v drugojezičnem okolju potekati v materinščini, kajti sicer otrok ne pridobiva znanja, na jezik okolja pa se naj navaja postopoma in preišljeno«. Hkrati pa Visoki komisariat za begunce opozarja na smotno odločitev pri izbiri jezika. Upoštevati je potrebno, da se otroci najbolje in najhitreje učijo v maternem jeziku, zato je materinščina priporočljiva zlasti v nižjih razredih osnovne šole. Ko pa obstaja verjetnost, da bodo otroci begunci ostali dlje časa, je potrebno in upravičeno učenje jezika države gostiteljice, ki lahko počasi postane jezik poučevanja. Hkrati je tem otrokom potrebno nuditi tudi različne oblike izobraževanja v materinem jeziku (Psihosocialna pomoč otrokom beguncem 1992, str. 16). Visoki komisariat za begunce tudi priporoča, da mora biti izobraževanje za te otroke dostopno, kakovostno in ustrezno. Torej mora biti naravnano tako, da ohranja jezik, kulturne navade, etnično in kulturno identiteto beguncev (Psihosocialna pomoč otrokom beguncem 1992, str. 16-17). A. Hočevar (2001, str. 147) meni, da je bilo s šolanjem begunskih otrok iz Bosne in Hercegovine v posebni, segregirani obliki upoštevano tudi to priporočilo.

Na začetku so obstajale samo ocene o številu osnovnošolske populacije med begunci, a je bilo jasno, da je številka prevelika, da bi begunske otroke lahko vključili v slovenske osnovne šole. Hkrati je vladalo mnenje, da bo vojne v Bosni in Hercegovini hitro konec. Za posebno obliko izobraževanja, ki je potekalo v njihovem maternem jeziku in po bosansko-hercegovskih učnih programih, so se odločili tudi zato, ker so želeli ohraniti nacionalno in kulturno identiteto otrok (Hočevar, Urank 1998, str. 23). Te šole niso bile vključene v slovenski izobraževalni sistem, ampak so potekale kot nekakšen vzporedni sistem, ki naj bi otrokom po vrnitvi v domovino omogočil normalno vključitev v šolo (Grošičar 2002, str. 62–63).

Osnovne šole za otroke začasne begunce iz Bosne in Hercegovine je začelo Ministrstvo za šolstvo in šport v sodelovanju z Zavodom Republike Slovenije za šolstvo ustanavljati oktobra 1992⁹. Prostorske in materialne pogoje so pomagale zagotavljati občine, po vsej državi pa je v okviru ministrstva delovala tudi posebna skupina strokovnjakov, ki je pomagala z nasveti in navodili. Leta 1993 je bilo v Sloveniji po uradnih podatkih 5.459

---

⁹ Po podatkih M. Topić že septembra (Topić 1995, str.16).

šoloobveznih otrok začasnih beguncev, kar je predstavljalo 18 % vseh ljudi s statusom začasnega begunca¹⁰. Večina je bivala v 45 slovenskih občinah, kjer so zanje ustanovili 55 osnovnih šol. V krajih, kjer otrok začasnih beguncev ni bilo veliko, so začeli že prvo leto (1992/1993) obiskovati slovensko osnovno šolo. Do šolskega leta 1994/1995 se je število osnovnih šol za otroke začasne begunce iz Bosne in Hercegovine zmanjšalo na 23 (ukinjali so jih predvsem zaradi premalo otrok), zato je v tem letu slovenske osnovne šole obiskovalo že 520 begunskih otrok (Hočevnar, Urank 1998, str. 23–24).

Konec šolskega leta 1993/1994 sta Republiki Slovenija in Bosna in Hercegovina podpisali Sporazum o izobraževanju državljanov Republike Bosne in Hercegovine, ki kot začasni begunci bivajo v slovenski državi. Ta je nalagal vso odgovornost za organizacijo in nadzor nad šolami slovenskemu Ministrstvu za šolstvo in šport kot edinemu pristojnemu za organizacijo izobraževanja začasnih beguncev iz Bosne in Hercegovine. Sporazum predvideva sodelovanje šolskih ministrstev obeh držav (Roig 1995, str. 9).

3.2.2. Potek dela v osnovni šoli za otroke začasne begunce iz Bosne in Hercegovine in težave, ki so se ob tem pojavljale

Najprej je bilo potrebno zbrati učitelje, vpisati otroke in oblikovati oddelke. Poskrbeti je bilo treba, da otroci dobijo vsaj osnovna znanja, ki so potrebna za nadaljevanje šolanja. Večina učiteljev in otroci so imeli za seboj podobne izkušnje in iskren odnos med učenci in učitelji je pomembno prispeval k prebroditvi začetnih emotivnih stisk, ki so nastale kot posledica vojne in dejstva, da so se znašli v tuji državi kot – začasni begunci. Na hitro oblikovane šole in delo v njih je še dodatno oteževalo naslednje:

- same matere z otroki so bile nenehno v skrbeh za moža/očeta na bojišču,
- mnogo otrok je izgubilo enega od staršev ali celo oba,
- nekateri otroci so bili zelo občutljivi in neprilagodljivi,
- otroci z motnjami v razvoju, ki jih starši v novem okolju niso priznali,

---

¹⁰ Po nekaterih podatkih je bilo teh otrok kar 9 000 (Mikuš Kos v Grošičar 2002, str. 63). V publikaciji Begunski otroci v slovenskih osnovnih šolah pa v uvodu piše, da je bilo septembra in oktobra 1992 teh otrok kar 17 000 (Hočevnar 1995, str.5).

- slabo predznanje otrok,
- učitelji, zbrani iz različnih krajev Bosne in Hercegovine,
- nizka stopnja izobrazbe staršev.

Morali so se prilagoditi razmeram, oblikovati pravila in hkrati razvijati občutek za strpnost do drugih narodnosti in veroizpovedi. Kljub vsem težavam pa je begunskim učencem, ki so prvo šolsko leto v Sloveniji obiskovali zadnji razred osnovne šole, uspelo brez večjih težav nadaljevati šolanje v slovenskih srednjih šolah (Topić 1995, str. 16–17).

Vpis otrok je potekal potem, ko so bili učitelji izbrani. Ministrstvo je preko medijev obveščalo starše begunce, ki niso živeli v zbirnih centrih, o kraju in času vpisa ter o datumu začetka pouka v osnovnih šolah za otroke začasne begunce iz Bosne in Hercegovine, ki naj bi se začel konec oktobra leta 1992. Na osnovi vpisanih otrok in razpoložljivih kapacitet se je priporočalo, da v oddelku ne sme biti več kot 36 učencev, v kombiniranih pa ne več kot 20. Nalogo oblikovanja oddelkov so prevzeli aktivni, ki so jih osnovali izbrani učiteljski kandidati (Topić 1993, str. 17).

Osnovne šole za otroke begunce so delovale v centrih za begunce, v popoldanskem času v slovenskih osnovnih šolah ali v drugih improviziranih prostorih. Razmere v njih so bile, vsaj na začetku, zelo slabe. V drugi polovici šolskega leta 1992/93 so se začele izboljševati, ker so tuji darovalci prispevali šolske potrebščine, ministrstvo pa je priskrbelo učbenike; po enega na dva ali več učencev (Grošičar 2002, str. 63). Visoki komisariat za begunce je financiral tiskanje učbenikov, ki so nastali na podlagi učnih načrtov iz Bosne in Hercegovine, in sicer v maternem jeziku beguncev (Roig 1995, str. 9). Učbeniki so bili očiščeni reliktove ideologije, v njih so ostali teksti, ki niso spominjali na stanje, v katerem so se otroci znašli. Izbor književnih del je temeljil na ustvarjanju književnikov vseh narodov, ki skupaj živijo v Bosni in Hercegovini (Topić 1993, str. 34). Hkrati je Visoki komisariat kril tudi stroške dodatnih oddelkov na nekaterih slovenskih srednjih šolah, pomagal pa je tudi pri kritju dela stroškov, ki so nastali zaradi prevoza otrok v šolo, učnih pripomočkov in dodatnih ur pomoči zunaj učnega načrta. Organiziral je tudi poletne šole slovenskega jezika in kulture (Roig 1995, str. 9).

V osnovnih šolah za otroke začasne begunce so v prvem letu poučevali neokrnjeno število temeljnih predmetov, ostali predmeti pa so bili v učni program vključeni v obsegu 60 %. Ta odstotek se je v naslednjem letu povečal, šole pa so imele tudi možnost uvajanja fakultativnega pouka slovenskega jezika (60–70 ur letno) (Hočevar, Urank 1998, str. 24).

Energija, zagon in volja, ki so jih učitelji in drugi, ki so skrbeli za osnovne šole za otroke začasne begunce iz Bosne in Hercegovine, premogli prvo leto, so začeli v drugem šolskem letu pojemati. Namesto tega so se pojavili potrnost, malodušnost in nemoč. Čeprav so bile šole vedno boljše opremljene, imele so namreč avdio- in videopripomočke, nov učni program in učbenike, so ljudje postajali fizično in psihično vse bolj izčrpani (Topić 1995, str. 16). Število otrok in učiteljev se je počasi manjšalo, odhajali so naprej v druge države ali pa se vračali v domovino (Đonlić, Črnivec 2003, str. 24).

▲ *Kako so organizacijo osnovne šole za otroke začasne begunce iz Bosne in Hercegovine doživljali njeni učenci? Poglejmo si nekatere izjave:*

- *EMIN: Dobivali smo socialno pomoč, saj nismo imeli drugih dohodkov. Pomagale so tudi tuje vlade, organizirali so nam izlete, ekskurzije (npr. v Italijo). Begunsko šolo¹¹ smo imeli v eni izmed barak v begunskem centru na Viču, kjer nam ni nič primanjkovalo, saj smo dobivali pomoč iz različnih strani. Učitelji so bili begunci.*
- *AMIR: V begunsko šolo sem začel hoditi v 5. razred, imeli pa smo organizirane vse razrede od 1. do 8. Bili smo iz vseh mogočih krajev, med seboj se nismo poznali, drugače pa je pouk potekal normalno. V 6. razredu smo se začeli učiti slovenski jezik.*
- *MIRNES: Začel sem s 6. razredom. Kratek čas smo bili v kasarni v Trnovem, kjer nas je bilo malo, zato je bila tudi šola slabo organizirana.*

---

¹¹Mišljena je osnovna šola za otroke začasne begunce, vendar sami ves čas uporabljajo izraz begunska ali celo bosanska šola, zato tega v odgovorih nisem spreminjala.

Potem smo se preselili na Vič. Šolanih učiteljev skoraj ni bilo, vzeli so vsakega, ki je bil pripravljen učiti. Učila nas je celo neka kuharica, ki je pač znala bosansko. Vendar kasneje, v Bosni in Hercegovini, nisem imel težav s predznanjem, nasprotno, bil sem celo boljši od ostalih.

- *ALMA: Začela sem s šestim razredom. Pouk smo imeli organiziran v zbirnem centru. Učitelji so bili večinoma begunci. Učiteljica angleščine je bila z Madagaskarja, slovenščino nas je imela Slovenka, ostali pa so bili begunci. S poukom slovenščine smo začeli šele drugo leto. Vse je bilo normalno, kontrolne naloge, ocene in na koncu spričevala. Tudi učnega materiala smo imeli dovolj zaradi donacij.*
- *LELA: Prvo leto nisem obiskovala osnovne šole, ker sem bila še premajhna. Vrtca nismo imeli, zato sem se igrala z vrstniki. S šestimi leti sem šla v prvi razred. V šoli nisem ničesar pogrešala, konec koncev tudi nisem vedela, kako naj bi "normalna" osnovna šola izgledala. Pouk je potekal v posebej prirejenem delu jedilnice v begunskem centru. Učitelji so bili odlični.*
- *ADELA: Za nas so organizirali begunsko šolo, ker nas je bilo veliko. Pouk se je začel nekje oktobra 1992, potekal pa je samo popoldne, ker smo gostovali v slovenski osnovni šoli. Vsi učitelji, razen učiteljice slovenščine, so bili begunci. Vem, da so nam želeli nuditi, čimbolj strokovne učitelje, vendar jih je bilo veliko brez diplome. Učitelji so se zelo trudili, veliko jih je imelo tudi svoje otroke v begunski šoli, tako da imam zelo lepe spomine na ta čas. Dobili smo zvezke, učbenike, pisala, poskrbljeno pa je bilo tudi za prehrano.*
- *MUFID: Hodil sem v begunsko šolo, ki je imela svoje prostore najprej v tamkajšnji gimnaziji potem pa v zdravstveni šoli. Učitelji so bili zelo različni. Materiala smo imeli dovolj, z učbeniki pa smo se znašli tako, da sva imela po dva en učbenik.*

Osnovna šola za otroke začasne begunce je našla svoj prostor, kjer je pač bil, naj je bila to nekdanja vojašnica, baraka v begunskem centru, del jedilnice ali čisto prava šola, ki je popoldne ni nihče uporabljal. Osebe, s katerimi smo opravili pogovore, imajo na ta čas lepe spomine. Vedeli so, da je vse, kar dobijo, podarjeno, in so to znali ceniti. Najmlajša med njimi se je pohvalila, da je v času bivanja v begunskem centru videla celo Eifflov stolp, ker jo je neka družina iz Pariza za kratek čas vzela na počitnice. Otroci (oz. danes že odrasle osebe) se spominjajo, da so se učitelji zelo potrudili. Le najstarejši med njimi pravi, da učitelji niso bili primerno strokovno usposobljeni in da je lahko učil vsak, ki je poznal jezik, vendar tudi on priznava, da kasneje, ko se je vključil v šolo v domovini, ni imel težav s predznanjem.

3.2.3. Osnovna šola za otroke začasne begunce v prostorih slovenske osnovne šole (primer OŠ Cirila Kosmača v Piranu)

Naslednji primer bomo vključili, ker bo pripomogel k razumevanju organizacije izobraževanja otrok začasnih beguncev iz Bosne in Hercegovine. Povzemamo besede ravnateljice OŠ Cirila Kosmača v Piranu gospe Alenke Aškerc Mikeln: novica, da bo v slovenski osnovni šoli delovala tudi »begunska« osnovna šola, je porajala mnogo vprašanj:

- kakšne odpore je možno pričakovati od okolice (otrok, staršev, krajanov), če sploh, in kako jih je možno odpraviti,
- kakšna pričakovanja imajo begunski otroci in starši,
- kaj lahko slovenski učenci, starši in učitelji pričakujejo od nove izkušnje, težave ali obogatitev življenja,
- kako organizirati življenje in delo obeh šol.

Hkrati je v javnosti odmeval upor koprskih staršev, ki niso dovolili ustanoviti osnovne šole za otroke začasne begunce v prostorih »njihove« osnovne šole. Ravnateljica OŠ Cirila Kosmača Piran, A. Aškerc Mikeln, zapiše, da so se reševanja problematike lotili

počasi in preiščeno, predvsem pa ob sodelovanju vseh strani. Predvideli so možne odpore pri različnih subjektih in načine njihovega preprečevanja in reševanja:

- starši so se bali, da bi begunski otroci v šolo prinesli bolezn, skrbelo pa jih je tudi, kako bo možno ohranjati čistočo šole glede na to, da bo zasedena tudi popoldne. Šola je zato zahtevala in dosegla, da se vsi begunski otroci in učitelji zdravstveno pregledajo, in odklonila vsakršno sodelovanje z njimi, dokler ta pogoj ne bo izpolnjen. To je bilo predstavljeno tudi na svetu staršev in kasneje na roditeljskih sestankih, kjer so dano rešitev podprli;
- otroci so pod močnim vplivom staršev, zato so imeli podobne pomisleke, poleg tega pa so imeli stike z begunskimi otroki, zato je bilo potrebno preprečiti izzivanja, odpor ... Po roditeljskih sestankih so razredniki poglobljeno govorili z otroki, dober teden pred prihodom begunskih otrok pa so slovenski učenci risali, pisali, rezljali ... in tako pripravili drobna darila za svoje vrstnike. Na šolske table so jim napisali še tople dobrodošlice. Pri tem so bili zadovoljni oboji, prvi, ker so dobili darilca in topel sprejem, drugi, ker so nekoga razveselili;
- učitelji so bili pred prihodom begunskih otrok navajeni, da so vsak dan stopili v tako učilnico, kot so jo pustili ob odhodu. Poleg tega so lahko imeli dodatne dejavnosti v popoldanskem času, po prihodu begunskih otrok pa so bili pri tem močno omejeni. Na osnovni šoli Cirila Kosmača v Piranu so se morebitnim odporom izognili tako, da so spodbujali osebne stike slovenskih in begunskih učiteljev, že preden se je začel pouk za otroke začasne begunce, v obliki hospitacij in strokovnih posvetov. Tako so dosegli, da je bilo dogovarjanje tudi kasneje lažje;
- upravno osebje je s prihodom begunskih otrok dobilo dodatne naloge in odgovornosti. Razdelili so si naloge in jih po potrebi skupaj reševali. Poleg tega so »novi« šoli omogočili kar se da samostojno funkcioniranje, tako da so jim dodelili lastno zbornico in osnovno pisarniško opremo;

- pri tehničnem osebju se je kot največja težava pojavil urnik čiščenja. Dogovorili so se za nov urnik, poleg tega so tri delavce še dodatno finančno stimulirali (Tudi deliti se je treba naučiti¹², 7. 12. 2004).

Ravnateljica A. Aškerc Mikeln je v besedilu sklenila: »Skupaj smo preživeli 4 leta, nato se je večina beguncev vrnila v osvobojeno domovino, nekateri pa tudi v druge države sveta. Nesreča naših novih prijateljev – begunskih otrok, učiteljev, staršev – je v naših srcih oživila vrednote, ki so v našem brezkrbnem življenju že dokaj obledele. Med njimi najpomembnejše, kot je razglasila učenka Brina Kučukalić, pa so: ljubezen, prijateljstvo, naučiti se deliti ...« (Tudi deliti se je treba naučiti, 7. 12. 2004).

3.2.4. Učitelji

Vsi kandidati za učiteljski poklic so morali najprej na preizkusni razgovor s svetovalnimi delavci v slovenskih osnovnih šolah, na podlagi tega pa jih je izbralo Ministrstvo za šolstvo in šport (Grošičar 2002, str. 67). V razgovorih so morali utemeljiti svojo motiviranost (zakaj so se prijavili), predstaviti pričakovanja in pogled na učiteljevo delo, predstaviti, kakšne oblike in metode dela nameravajo uporabljati v specifični situaciji, v kateri bo potekalo delo, povedati, kako vidijo sodelovanje z zbirnimi centri, šolami in drugimi institucijami izven centra in kako so pripravljeni na fleksibilno reševanje težav, ki se pojavljajo med poukom in po njem. Svetovalni delavci so pri kandidatih ugotavljali tudi njihovo komunikativnost, psihično uravnovešenost in pripravljenost na prostovoljno delo (Topić 1993, str. 16).

V osnovnih šolah za otroke začasne begunce iz Bosne in Hercegovine so tako poučevali učitelji begunci iz Bosne in Hercegovine, slovenski državljani, ki so bili po rodu iz Bosne in Hercegovine, in slovenski učitelji. Po podatkih Ministrstva za šolstvo in šport RS, kot navajata A. Hočevar in M. Urank (1998, str. 24), je v prvem letu v 55 šolah poučevalo 362 učiteljev¹³, naslednje leto se je število šol zmanjšalo na 32, število učiteljev pa se je povečalo na 368, tretje leto je bilo samo še 23 šol z bosansko-hercegovskim učnim programom, v njih pa je poučevalo 307 učiteljev. Le redki učitelji,

---

¹² <http://www.asp-mreza.edus.si/>.

¹³ M. Topić navaja, da je bilo prvo leto okoli 570 učiteljev (Topić 1995, 16).

ki so kot begunci prišli v Slovenijo, so s seboj prinesli tudi dokumente o izobrazbi, zato se teh podatkov ni preverjalo. Poleg tega je primanjkovalo učnih gradiv. Da bi poenotili delo in omilili omenjeni pomanjkljivosti, je Ministrstvo za šolstvo in šport v sodelovanju s Svetovalnim centrom za otroke, mladostnike in starše organiziralo mobilno psihološko-svetovalno službo, ki je pomagala reševati probleme na posameznih šolah in organizirala strokovne seminarje za učitelje. Seminarji so temeljili predvsem na delu s specifično populacijo, kot so otroci begunci, in na delu v danih razmerah (Hočevar, Urank 1998, str. 23–25). V šolskem letu 1992/93 je bilo organiziranih 9 seminarjev, ki so obravnavali učne načrte, pripravo na pouk, pedagoško dokumentacijo, pripravo učitelja na delo v razredu in komuniciranje z učenci in oblikovanje strokovnih aktivov. V naslednjem šolskem letu je bilo seminarjev že 38, vendar z drugačno vsebino. Obravnavali so motivacijo za učenje, diferencirano in individualno delo v razredu, depresivne in agresivne učence, težave pri branju in pisanju, odnose med učitelji, učenci in starši, problematiko učbenikov, preverjanje in ocenjevanje. V šolskem letu 1994/95 pa so za učitelje v osnovnih šolah za otroke začasne begunce organizirali 42 seminarjev, ki so obravnavali problematiko sprostitev, možnosti preprečevanja psihičnih travm v šoli, razvijanja kreativnosti in prenosa izkušenj na delo z otroki, zdravstveno vzgojo in preventivo, profesionalno orientacijo, težave pri učenju v dvojezičnem okolju in integracijo pri pouku (Grošičar 2002, str. 65–66).

3.2.4.1. Učitelji begunci

Učitelji, ki so kot begunci prišli iz Bosne in Hercegovine, so želeli z delom koristiti otrokom iz svoje dežele in hkrati prebroditi čas bivanja v Sloveniji. Medtem ko so čakali na spremembo začasnosti statusa begunca, ki so ga dobili begunci iz Bosne in Hercegovine, in upali na čimprejšnji konec vojne v domovini, so po najboljših močeh zagotavljali mentalno zdravje otrok beguncev. Poleg pedagoškega dela so laično opravljali še vloge socialnih delavcev, zagovornikov in terapevtov, pri čemer so ustvarili tesen odnos z otroki. Pomagali so tudi organizirati prostočasne in kulturne aktivnosti v begunskih centrih. Njihovo delo je bilo koristno, kar so jim priznavali na seminarjih, ki sta jih organizirala slovensko Ministrstvo za šolstvo in šport in Slovenska fundacija (zdaj Slovenska filantropija). Poleg občasnih skromnih denarnih nagrad so na

ambasadi Bosne in Hercegovine v Ljubljani dobili tudi potrdilo, da so v Sloveniji opravljali pedagoško delo za begunske otroke, vendar jim s tem ni bila priznana delovna doba. Po treh letih so mnogi odšli naprej v tretjo državo ali pa so se vrnil domov, če je bilo to mogoče (Đonlić, Črnivec 2003, str. 24).

Kot bomo kasneje videli v izpovedi vzgojiteljice Jasne, drži podatek, da se učiteljem, ki so poučevali v osnovnih šolah za otroke začasne begunce iz Bosne in Hercegovine, ta delovna leta ne štejejo. Zanimivo pa je, da je bil 29. junij 1994 med Vlado Republike Slovenije in Vlado Republike Bosne in Hercegovine podpisan in 19. januarja 1995 ratificiran Sporazum o izobraževanju državljanov Republike Bosne in Hercegovine, ki so kot začasni begunci na ozemlju Republike Slovenije. 9. člen tega sporazuma se glasi: »Učitelji – začasni begunci iz Republike Bosne in Hercegovine bodo prejeli finančno nagrado za svoje delo iz donacij za ta namen. Ministrstvo za izobraževanje, znanost, kulturo in šport Republike Bosne in Hercegovine bo učiteljem – začasnim beguncem iz Republike Bosne in Hercegovine to delo priznavalo v delovno dobo« (Uredba o ratifikaciji Sporazuma o izobraževanju državljanov republike Bosne in Hercegovine, ki so kot začasni begunci na ozemlju Republike Slovenije¹⁴, 20. 8. 2005). Če drži, kar je povedala gospa, se Vlada Republike Bosne in Hercegovine tega sporazuma ne drži.

Polovica učiteljev, ki so poučevali v osnovnih šolah za otroke začasne begunce, ni imela pedagoške izobrazbe. Pred vojno so delali kot ekonomisti, zdravniki, inženirji, uradniki, ... Bili so tudi študenti ali celo dijaki¹⁵. Sprva so delali kot prostovoljci brez vsakega plačila, kasneje pa je Ministrstvo za šolstvo in šport od tujih donatorjev priskrbelo sredstva za skromno denarno nagrado. Njihovo delo je bilo težko že zaradi skromnih razmer v katerih je potekal pouk, poleg tega pa so se otroci zelo razlikovali po predznanju, saj so prihajali iz različnih predelov Bosne in Hercegovine in tako iz kakovostno raznolikih šol (Grošičar 2002, str. 63).

---

¹⁴ <http://www.uradni-list.si/1/ulonline.jsp?urlid=199510&dhid=28990>.

¹⁵ Za primerjavo navedimo še malo drugačen podatek. M. Topič navaja, da je imelo 60 % učiteljev visoko ali višjo strokovno izobrazbo, 40 % pa ni imelo pedagoške izobrazbe, kljub temu pa so imeli visoko ali višjo izobrazbo različnih smeri (Topič 1995, 16).

▲ *Poglejmo si še informacije iz prve roke. Vzgojiteljica Jasna nam je zaupala nekaj besed o tem, kako je ona doživela izobraževanje begunskih otrok iz Bosne in Hercegovine v Sloveniji. Poučevala je v osnovni šoli za otroke začasne begunce iz Bosne in Hercegovine:*

- *JASNA, vzgojiteljica: V Sloveniji sem delala v bosanski šoli. Delala sem kot učiteljica, čeprav sem po poklicu vzgojiteljica. Učila sem biologijo, geografijo, zgodovino in telovadbo na predmetni stopnji. Za vsak slučaj sem s seboj vzela diplomu. Tiste, ki smo imeli pedagoško izobrazbo, so nas takoj angažirali za učitelje, za ostala učiteljska mesta smo se nekako znašli. Učiteljica angleščine je npr. zaključila srednjo šolo za prevajanje. Drugače pa sem imela občutek, da sem v "pravi" šoli. Otroci so bili naši, program tudi in imeli smo relativno veliko didaktičnih sredstev. Nikoli nisem bila na kakšnem seminarju oz. izobraževanju niti nisem vedela, da so bili. Imeli smo tudi minimalno nadomestilo za plačo, vendar mi ne priznajo delovne dobe. Tako sem izgubila štiri delovna leta.*

3.2.5. Integracija begunskih otrok v slovenske osnovne šole

Po treh letih delovanja osnovne šole za otroke začasne begunce se je število otrok v teh šolah zmanjšalo za 40 %, učitelji so odhajali v druge države, od vsega začetka pa je tudi primanjkovalo primerno opremljenih učilnic. Starši otrok beguncev so vedno bolj izražali željo, da bi otroke vključili v slovenske osnovne šole (Hočevar, Urank 1998, str. 24). Poleg tega so bile v begunskih šolah tudi slabe učne in delovne razmere (Hočevar 2001, str. 148). Tiste slovenske osnovne šole, ki so že v prvih treh letih v svoje razrede vključile otroke začasne begunce, niso navajale večjih težav (ob koncu šolskega leta 1994/95 so dosegli osemindesetodstotno učno uspešnost), zato je bila na ministrstvu sprejeta odločitev, da se otroke vključi v slovenske osnovne šole. V šolskem letu 1995/1996 je začelo 97 % (7 % šele decembra) otrok začasnih beguncev obiskovati slovenske osnovne šole. V občini Postojna je 3 % otrok še vedno obiskovalo osnovno šolo z bosansko-hercegovskim programom zaradi pomanjkanja prostora v slovenskih osnovnih šolah (Hočevar, Urank 1998, str. 24, 26). Odločitev ministrstva je večina

slovenskih osnovnih šol sprejela z odobravanjem, bili pa so tudi primeri, ko so se pri učiteljih pojavljali dvomi (Hočevar 2001, str. 148).

Čas, ko je otrok vključen v proces šolanja, ne obvlada pa še učnega jezika se imenuje »obdobje tveganja«. Knafličeva (1995, str. 5) opozarja, da je to zelo občutljivo obdobje za otroka. Poleg učne snovi se mora otrok učiti še jezika. V primeru, ko tega ni zmožen oz. se mu zdi to pretežko, se lahko zgodi, da dobi odpor do šole, zmanjša se mu motivacija, poslabša učni uspeh ... (Knaflič v Hočevar 2001, str. 152).

Preden so se begunski otroci vključili v slovenski šolski sistem, je bila v osnovnih šolah izvedena anketa o tem, kaj učitelji menijo o vključevanju. Imeli so pomisleke glede znanja slovenskega jezika, predvidevali so, da imajo v primerjavi s slovenskimi osnovnošolci slabše predznanje, kar bi oteževalo ocenjevanje, skrbela pa jih je tudi njihova motiviranost za učenje in sodelovanje s starši begunskih otrok. Ministrstvo za šolstvo je hkrati s priporočilom za vključitev otrok začasnih beguncev v slovenski šolski sistem pripravilo tudi program strokovnih srečanj z ravnatelji, šolskimi svetovalnimi delavci in učitelji in načrt spremljanja begunske populacije (učna uspešnost in druga problematika). V sodelovanju z Visokim komisariatom za begunce in Uradom za mladino je ministrstvo pripravilo tudi posebno publikacijo, ki so jo dobile slovenske osnovne šole. V njej so želeli seznaniti pedagoške delavce z osnovnimi informacijami o begunski populaciji in s tem zmanjšati njihove strahove pred vključevanjem begunskih otrok v slovenske razrede (Hočevar, Urank 1998, str. 26).

Učenci začasni begunci so obiskovali 60 % slovenskih osnovnih šol in predstavljali 1,4 % celotne osnovnošolske populacije v Sloveniji. Večina je živela v večjih slovenskih mestih (Hočevar, Urank 1998, str. 26).

Vsi učenci začasni begunci so prejeli brezplačno šolsko malico, nekateri pa tudi kosilo. Dobili so brezplačne učbenike in najnujnejše potrebščine. Po potrebi so imeli urejen tudi brezplačen prevoz v šolo. Šole so od Ministrstva za šolstvo in šport in Visokega komisariata za begunce prejele enkratno znesek 10.000 SIT za vsakega begunskega učenca. Ta denar je bil namenjen za kritje stroškov šolskih ekskurzij, kulturnih prireditev in drugih aktivnosti, ki terjajo denarna sredstva (Hočevar, Urank 1998, str. 28). Visoki komisariat za begunce je Sloveniji za pomoč beguncem iz Bosne

in Hercegovine v letih med 1992 in 2002 namenil 3,15 milijona ameriških dolarjev pomoči (Fürst, Blomqvist 2002, str. 74).

Slovenski učitelji in učenci so otroke začasne begunce iz Bosne in Hercegovine lepo sprejeli. Prvo leto so imeli nekaj težav s predznanjem in slovenskim jezikom, vendar so tudi te uspešno premostili (Stepan, Pokrivač 2002, str. 84).

▲ *Nekateri, ki so v šolskem letu 1995/96 zamenjali osnovno šolo za otroke začasne begunce iz Bosne in Hercegovine s slovensko šolo, se tega časa spominjajo tako:*

- *EMIN: V slovensko osnovno šolo sem šel s 5. razredom. Lepo so me sprejeli, tako sošolci kot učitelji, ki so mi veliko pomagali. Jezik sem že obvladal, ker sem bil že prej tri leta v Sloveniji, težave mi je delala samo slovnica. Morda bi morali iti takoj v slovensko osnovno šolo, ker je bil boljši program, boljši prostori in boljša oprema.*
- *AMIR: V osmi razred sem šel v slovensko šolo. Najprej sem bil na neki osnovni šoli, kjer sem bil edini begunec. Bil sem zelo osamljen. Najbolj grozen je bil prvi dan. Spominjam se, da je zvonilo, jaz pa sem ostal sam sredi hodnika, ker nisem vedel, kam naj grem. K sreči je prišel neki učitelj, da me je napotil v razred. Ostal sem samo kakih sedem do deset dni, ker sem prosil očeta, da mi uredi premestitev. Saj ni bilo nič narobe, le vključiti se nisem mogel. Želel sem si, da bi bil še kdo od beguncev na isti šoli. Potem sem hodil na OŠ Borisa Zihlerla tako kot Emin. Tam sta bila poleg mene še dva begunca iz Bosne in Hercegovine. Mi trije smo se največ družili. Od slovenskih sošolcev in sošolk so bila še najbolj prijazna dekleta, ker so nam hotele pomagati. Tudi fantje niso bili slabi, le družili se niso z nami. Priznati pa moram, da smo bili precej problematični. Veliko smo neopravičeno manjkali. Še sam ne vem zakaj.*
- *LELA: V tretji razred sem šla v slovensko osnovno šolo Dol pri Hrastniku. Imela sem srečo, da smo bile tri najboljše prijateljice tudi sošolke. Na*

začetku je bilo težko, potem pa smo se navadili drug na drugega in so nas lepo sprejeli. Učiteljica je enako ravnala z vsemi, ni pa strogo zahtevala slovenščine, poleg tega nam je nudila tudi dopolnilni pouk pri slovenskem jeziku. Izdelala sem s prav dobrim, zdaj sem večinoma odlična.

- *ADELA: V slovensko osnovno šolo sem šla v zadnji razred. Bila sem edina na šoli, vendar so me lepo sprejeli, sošolke bolj kot sošolci. Učitelji so bili dobri do mene, trudili so se. Drugače pa sem bila tudi jaz pridna, saj sem bila vedno odlična učenka. Težave mi je delala samo slovenščina, ker pouk slovenščine v begunski šoli še zdaleč ni bil dovolj, a so bili učitelji razumevajoči. Mogoče bi bilo bolje, če bi šli takoj v slovensko šolo, ker smo morali prej ali slej znati slovensko. Bila sem tudi na delavnici ustvarjalnih otrok, edina učenka na šoli.*

- *MUFID: V slovenski šoli sem imel še enega sošolca begunca, ki je še danes v Sloveniji. Drugače pa nas je bilo v razredu osem "balkancev", kot se je izrazil eden od profesorjev. S temi smo se dobro razumeli, ker so z nama govorili hrvaško, družil pa sem se tudi z ostalimi. Učitelji so nas večinoma obravnavali enakovredno. Pomagali so nam, če je bilo potrebno. Končal sem s prav dobrim uspehom, na zaključni prireditvi sem od ravnateljice prejel slovar. V Bosni in Hercegovini sem bil potem vedno odličen.*

▲ *Svoje mnenje so povedale tudi Jasna, mati dveh deklet, ki sta v Sloveniji obiskovali osnovno šolo, in učiteljica v osnovni šoli za otroke začasne begunce, ter učiteljici iz slovenske osnovne šole, ki sta po integraciji begunskih otrok v osnovne šole le-te poučevali:*

- *JASNA, vzgojiteljica: Otroci bi morali iti po enem letu bosanske šole v slovenske šole. Drugače pa je bilo vseeno boljše, da so hodili najprej v "svojo" šolo, kot da bi jih takoj integrirali v slovenske osnovne šole. Ko smo zaključili z bosansko šolo, sem delala kot nekakšen koordinator med slovensko osnovno šolo in begunskim centrom. Nikoli nisem dobila*

občutka, da bi imel kdorkoli (starši, učitelji, učenci) odpor do sprejema begunskih otrok v slovenske osnovne šole.

- *UČITELJICA, razredna stopnja: Na prihod beguncev se nismo posebej pripravljali, tudi z otroki in njihovimi starši se nismo posebej pogovarjali o tem, ker ni bilo veliko begunskih otrok, ki so se vključili v našo šolo. Ko so prišli, so pač prišli. Sprejeli smo jih v svoje razrede in nadaljevali s poukom. Preden se prišli, me je bilo strah, kako se bodo znašli v tuje govoreči šoli, vendar se otroci hitreje navadijo, kot si odrasli mislimo. Njihovo neznanje jezika smo tolerirali, saj nam je bilo pomembno razumevanje, ki je bilo iz meseca v mesec boljše. Veliko bolje so se odrezali pri ustnem izražanju, smo tako lažje premostili nerazumevanje vprašanj. Bolje so se seveda znašli sposobnejši učenci. Pri ocenjevanju jih nisem obravnavala enako kot slovenske učence, ker niso znali jezika. Vesela sem bila, če so se trudili, in to upoštevala pri oceni. Sodelovanja s starši begunci se ne spomnim.*

- *UČITELJICA, predmetna stopnja: Preden so prišli begunski otroci na našo osnovno šolo, nismo imeli kakšnih posebnih priprav. Otroci so vedeli, da pridejo novi sošolci, vendar nisem opazila, da bi koga to motilo. Tudi kakšne posebne dobrodošlice jim nismo pripravili. Želela se jim pomagati in mislim, da mi je to tudi uspelo. Vključili so se brez težav. Nekaj problemov je bilo zaradi jezika, vendar smo to tolerirali. V znanju pa niso zaostajali za slovenskimi vrstniki. Sošolci so jih na splošno lepo sprejeli, se pa vedno najde kdo, ki odstopa, tudi zdaj, ko nimamo begunskih otrok na šoli. Sodelovanja s starši begunskih otrok je bilo bolj skromno. Tudi pri njih je bil problem jezik, poleg tega pa jih veliko niti ni bilo v Sloveniji. O tem, da bi poleg finančne dobivali kakršnokoli pomoč ali spremljanje od zunaj, ne vem nič.*

S šolskim letom 1995/96 je večina otrok začasnih beguncev začela obiskovati slovenske osnovne šole. Vsi, s katerimi smo govorili, se spominjajo, da je bilo na začetku težko, vendar se jim je tudi s pomočjo vrstnikov, ki so bili prav tako begunci ali pa vsaj hrvaško govoreči, uspelo vključiti v šolsko življenje.

Vsi, ki so odgovarjali na naša vprašanja, so imeli težave s slovenščino, predvsem s slovnico, zanimivo pa je, da kljub temu skoraj vsi menijo, da bi bilo boljše, če bi šli takoj v slovenske šole. Slovenski učiteljici pravita, da sta jima bila pomembna znanje snovi in trud in da sta pomanjkljivo znanje jezika tolerirali, medtem ko vzgojiteljica na drugi strani trdi, da so bili slovenski učitelji glede tega zelo strogi. To pritrjuje teoretskim usmeritvam, da je otroke dobro čim hitreje integrirati, saj se jezika najhitreje učijo v stiku z vrstniki, ki jim je ta jezik materinščina.

Seveda ne preseneča, da so imeli skoraj vsi, s katerimi smo govorili, slabši uspeh v slovenskih šolah kot prej v begunski šoli in kasneje doma. Razlog je v največji meri (ne)znanje slovenskega jezika, čeprav so nekateri izpostavili, da je bil program v slovenski obvezni šoli zahtevnejši. Eden je celo dejal, da mu je bilo po vrnitvi domov eno leto dolgčas, ker so bili v slovenski šoli s snovjo toliko v prednosti.

3.2.6. Učna uspešnost otrok začasnih beguncev

Kljub temu da so begunski otroci iz Bosne in Hercegovine prva tri leta hodili v segregirane osnovne šole, so bili po vključitvi v slovenske osnovne šole uspešni (Đonlić, Črnivec 2003, str. 23). Konec šolskega leta 1995/1996, torej prvega leta integracije begunskih otrok v slovenske osnovne šole, so dosegli sedeminosemdesetodstotni učni uspeh, k temu niso prišteti otroci, ki so imeli možnost opravljati popravne izpite v 8. razredu. Njihov učni uspeh v prvem ocenjevalnem obdobju je bil šestinsedemdesetodstotni, kar pomeni, da so ga do konca leta izboljšali za 11 odstotkov (Hočevar, Urank 1998, str. 27–28). Rezultati učencev iz Bosne in Hercegovine v slovenskih osnovnih šolah so bili nad pričakovanji in so ovrgli strahove učiteljev, ki so jih doživljali na začetku integracije. Njihov uspeh hkrati tudi pomeni, da je bila osnovna šola za otroke začasne begunce iz Bosne in Hercegovine dovolj dobra, da so otroci po treh letih lahko brez večjih težav nadaljevali šolanje v slovenskih osnovnih šolah. K njihovi uspešnosti je prispevala tudi dodatna učna pomoč, ki so jo

organizirali v šolah predvsem za slovenski in tuji jezik ter matematiko. Izvajali so jo slovenski in bosanski učitelji. Slednji so pomagali predvsem otrokom iz zbirnih centrov (Hočevar 2001, str. 151).

Šolsko leto	Št. slov. šol	Št. vseh učencev začasnih beguncev	Št. analiziranih učencev	Delež uspešnih v %
1995/1996	261	2848	1990	87
1996/1997	234	1671	1430	88
1997/1998	129	914	616	92
1998/1999	127	582	455	96
1999/2000	105	582	409	95
2000/2001	112	367	335	95
2001/2002	86	285	270	96

Tabela 1: Podatki o učni uspešnosti učencev začasnih beguncev iz Bosne in Hercegovine (vir: Urank 2002, str. 91)

Že prvo leto všolanja v slovenske osnovne šole so bili učenci začasni begunci vključeni tudi v eksterno preverjanje znanja. Standardi znanja, ki so jih dosegali, so bili enaki standardom slovenskih vrstnikov (Hočevar 2001, str. 151).

A. Jesenko (1995, str. 39) ugotavlja, da so se otroci začasni begunci iz Bosne in Hercegovine bolje oz. uspešneje vključili na razredni stopnji, saj je bil njihov uspeh v povprečju precej višji od tistih, ki so se vključili v predmetno stopnjo.

3.3. Sekundarno in postsekundarno izobraževanje

3.3.1. Srednješolsko izobraževanje

»Po podatkih Urada za priseljevanje in begunce je bilo 24. 1. 1993 v Sloveniji 5.292 začasnih beguncev v starosti med 15. in 18. letom, tj. populacija, ki se /.../ običajno izobražuje na srednješolskem nivoju.« (Hočevar, Urank 1998, str. 29). Vključevanje te populacije v slovenske srednje šole je bilo povezano z mnogo ovirami. V šolah je

primanjkovalo prostih mest, večina otrok ni imela s seboj ustrezne šolske dokumentacije, Slovenija ni imela sredstev za njihovo vključevanje v srednje šole, poleg tega pa so se izobraževalni programi na tej stopnji med Slovenijo in Bosno in Hercegovino razlikovali. Starši in mladostniki začasni begunci so se obračali neposredno na srednje šole. Na šolah, kjer so še imeli prosta mesta, in tam, kjer so imeli ravnatelji posebno razumevanje do begunske populacije, so jih nekaj sprejeli. Slovenske srednje šole so z Ministrstva za šolstvo in šport prejele obvestilo, da si le-to prizadeva pridobiti potrebna finančna sredstva, ki bi omogočila vključevanje beguncev v slovenske srednje šole, hkrati pa je ministrstvo na šole naslovilo tudi priporočilo, naj v primeru prostega mesta sprejmejo začasne begunce in jim ob koncu leta izdajo potrdilo o opravljenih obveznostih po programu (Hočevar, Urank 1998, str. 29). Poleg že omenjenih težav so otroci začasni begunci iz Bosne in Hercegovine, ki so se želeli vpisati na slovenske srednje šole, pogosto precenjevali svoje sposobnosti in bili nekritični (Urank 2002, str. 92).

Ministrstvo za šolstvo in šport navaja, da je bilo v šolskem letu 1992/1993 v slovenskih srednjih šolah 214 začasnih beguncev, naslednje leto jih je bilo okoli 700, še leto pozneje pa že 996. V šolskem letu 1995/1996 je bilo v 117 srednjih šol vključenih 1129 beguncev, čeprav so se pojavljali pomisleki civilne družbe in nekaterih strokovnih organizacij glede neenakosti vpisnih pogojev osmošolcev iz Slovenije in Bosne in Hercegovine ter glede neurejenega statusa srednješolcev začasnih beguncev. Naslednje leto je število začasnih beguncev, ki so obiskovali slovenske srednje šole, padlo na 724 (Hočevar, Urank 1998, str. 30–31).

Vsi srednješolci začasni begunci so v šolskem letu 1995/1996 prejeli finančno pomoč v višini 26.000 SIT za nakup učbenikov, naslednje leto pa 30.000 SIT (Hočevar, Urank 1998, str. 31).

Za učence začasne begunce, ki so želeli nadaljevati šolanje v slovenskih srednjih šolah so v svetovalnem centru na Štefanovi ulici v Ljubljani organizirali testiranja za profesionalno orientacijo (Đonlić, Črnivec 2003, str. 25).

Uspeh začasnih beguncev v srednjih šolah je bil relativno dober (med 70 in 80 %). Največ težav so imeli s slovenskim jezikom, to se je poznalo pri ostalih predmetih,

imeli pa so tudi šibko predznanje pri matematiki in tujem jeziku. Nekaterim sta težave povzročala tudi komunikacija in vključevanje med sošolce (Hočevar, Urank 1998, str. 30).

V 6. odstavku 4. člena Protokola o šolanju državljanov Republike Bosne in Hercegovine piše:

»Ob koncu šolskega leta bodo srednješolci – začasni begunci iz Republike Bosne in Hercegovine, ki so obiskovali srednjo šolo iz prvega odstavka tega člena, dobili potrdila o opravljenih obveznostih. Potrdila bodo izdali vzgojno-izobraževalni zavodi, v katerih se izobražujejo dijaki – začasni begunci. Po opravljenem zaključnem izpitu ali maturi pa hospitanti prejmejo spričevalo o končani srednji šoli in lahko, če izpolnjujejo pogoje, nadaljujejo izobraževanje na postsekundarni ravni.« (Donlić, Črnivec 2003, str. 24).

Zakon o dopolnitvah zakona o začasnem zatočišču, ki je bil sprejet 12. julija 2002, je dijake začasne begunce iz Bosne in Hercegovine izenačil z drugimi tujci v slovenskih srednjih šolah, zato se te populacije ne spremlja več posebej (Uranc 2002, str. 94). Hkrati se osebe z začasnim zatočiščem razlikujejo od ostalih tujcev, saj 24b. člen istega zakona pravi: *»Osebe z začasnim zatočiščem od dneva pridobitve dovoljenja za stalno prebivanje ne plačujejo šolnine v srednješolskem in visokošolskem izobraževanju.« (ZZZat-A, UL RS 67/2002, 26. 7. 2002)*

▲ *Tudi nekateri naši sogovorniki so kratek čas obiskovali slovensko srednjo šolo, točneje gimnazijo:*

- *MIRNES: Po končani begunski osnovni šoli sem se vpisal na gimnazijo Postojna, kjer so odprli poseben oddelek za begunce. Tja sem hodil pol leta. Imeli smo slovenske učitelje in slovenski program. Največ težav smo imeli s slovnico pri slovenskem jeziku. Mislim, da bi morali iti takoj v slovenske šole, saj slovenski in naš jezik nista tako zelo različna, otroci pa se hitro učijo.*

Imel sem prijatelja begunca, ki je bil odličen matematik. Slovenska osnovna šola je predlagala, da gre na matematično tekmovanje, vendar so se starši slovenskih sošolcev uprli, ker niso želeli, da bi njihovim otrokom odžiral mesto. Ta otrok potem ni šel na tekmovanje.

- *ALMA: V slovensko osnovno šolo nisem hodila, ker sem se takoj po begunski šoli vpisala v prvi letnik gimnazije v Trbovljah. Bila sem edina begunka, vendar so me lepo sprejeli, tako sošolci kot učitelji. Letnik sem zaključila z dobrim uspehom, v Bosni in Hercegovini pa sem bila potem odlična. Težave mi je povzročala slovenščina, ker smo v centru govorili bosansko. (Mama Jasna doda: Učitelji so v šoli zahtevali slovenščino pri vseh predmetih.) Pouk slovenščine v begunski šoli je bil skromen, poleg tega smo bili ločeni od slovenskih vrstnikov. Iz tega stališča bi bilo bolje, če bi šli takoj v slovenske osnovne šole.*

- *ADELA : Po osmem razredu sem se vpisala na gimnazijo, vendar sem vedela, da me bodo vzeli le, če bo prostor. Zato sem šla v Bosno delat sprejemne izpite za gimnazijo. Takrat sem po štirih letih spet srečala prijatelje, sorodnike, videla sem dom. Naredila sem sprejemne izpite, vendar sem se vseeno vrnila v Slovenijo, ker je bila moja družina še vedno tam. Začela sem hoditi v slovensko gimnazijo, a je bilo domotožje preveliko. Vsi skupaj smo se vrnili domov, kjer sem potem prav tako obiskovala gimnazijo.*

3.3.2. Postsekundarno izobraževanje

Srednješolcem in študentom, ki so kot začasni begunci iz Bosne in Hercegovine bivali v Sloveniji, je bil leta 1993 s pomočjo štipendij Zavoda za odprto družbo, denarne podpore raznih nevladnih organizacij in Ministrstva za šolstvo in šport omogočen vpis na fakultete. 26 študentov začasnih beguncev iz Bosne in Hercegovine je v šolskem letu 1993/94 dobilo mesečno finančno pomoč za celotno študijsko leto, vpis na fakultete pa jim je bil omogočen v okviru predpisanega števila mest za tuje študente (Đonlić, Črnivec 2003, str. 24–25).

Na takrat še dveh slovenskih univerzah je bilo leta 1994 vpisanih približno 140 študentov državljanov Bosne in Hercegovine. Zavod za odprto družbo je nekaterim študentom ekonomske in medicinske fakultete plačal šolnino, večina pa je bila šolnine oproščena. Ista organizacija je vsem študentom krila stroške bonov za prehrano, zdravstvenega zavarovanja za šolsko leto, dobili pa so tudi enkratno štipendijo za kritje stroškov stanovanja in nakupa šolskih potrebščin in sicer največ 500 ameriških dolarjev (Đonlić, Črnivec 2003, str. 26).

4. Mnenja in ocene

4.1. Mnenje šol

Na koncu prvega leta integriranega izobraževanja otrok začasnih beguncev iz Bosne in Hercegovine je bila v osnovne šole, ki so sprejele begunske otroke, poslana anketa, da bi pridobili mnenja in predloge za prihodnost. Odgovorilo je 220 šol ali 84 % vseh, ki so imele vpisane učence začasne begunce. Mnenja slovenskih sošolcev, njihovih staršev in učiteljev so bila zelo pozitivna. Tako slovenski osnovnošolci kot njihovi starši so nove sošolce večinoma sprejeli z naklonjenostjo in jim tudi pomagali. Učitelji so izobraževanje begunskih otrok prav tako sprejeli z naklonjenostjo, hkrati pa tudi z veliko odgovornostjo. Dobro so sodelovali tudi s starši začasnimi begunci, le dvajsetina šol je navajala težave v zvezi s tem. Kljub temu pa so slovenske osnovne šole navajale tudi nekatere težave v zvezi z integracijo begunskih otrok. Dobra polovica je navajala, da je nerazumevanje slovenskega jezika ovira za vključitev v učni proces, tretjina šol je navajala težave pri matematiki, slaba polovica pa pri tujem jeziku. Pri odnosu begunskih otrok do šolskega dela je 27 % osnovnih šol navedlo površnost pri delu in nizko motivacijo, slaba petina pa je zabeležila, da učenci niso delali domačih nalog. Približno toliko jih je tudi menilo, da se otroci težko prilagajajo razredu in okolju (Hočevar, Urank 1998, str. 28–29).

4.2. Ocene strokovnjakov

A. Hočevar in M. Urank (1998, str. 33) sta ocenili, da je Slovenija skupaj s slovenskimi osnovnimi in srednjimi šolami, tujimi donatorji (predvsem Visoki komisariat za begunce pri OZN), predstavniki nekaterih strokovnih institucij in civilnimi organizacijami dobro izvedla izobraževanje populacije otrok začasnih beguncev iz Bosne in Hercegovine (Hočevar, Urank 1998, str. 33). Segregirana oblika osnovnošolskega izobraževanja, ki so je bili otroci začasni begunci iz Bosne in Hercegovine deležni v prvih treh šolskih letih, je uredila življenje teh otrok in vsaj delno omilila dejstvo, da so zapustili dom in prišli v tujo državo. Šola je normalizirala njihovo življenje (Hočevar 2001, str. 145). A. Mikuš Kos (1992, str. 39 v Hočevar 2001, str.

147) meni, da je osnovna šola za otroke begunce iz Bosne in Hercegovine otrokom predstavljala nekakšno vez med preteklostjo in sedanostjo, ker je bila zelo podobna tisti, ki so jo obiskovali doma. Šola je zaslužna za to, da so otroci obdržali vloge iz domovine, zapolnila je njihov čas in jim pomagala prebroditi stanje, v katerem so se znašli.

A. Mikuš Kos (1998, str. 49) obžaluje, da osnovna šola za otroke begunce iz Bosne in Hercegovine ni bila ustrezno evalvirana, saj bi izkušnje, ki jih je Slovenija z njo pridobila, lahko koristno uporabili v prihodnosti. Hkrati avtorica (1998, str. 44) tudi meni, da je begunska šola potrdila varovalne učinke pri otrocih, ki se znajdejo v neugodnih življenjskih situacijah.

Samostojna svetovalka za šolanje otrok izven domovine M. Topić meni, da so imeli redki begunski otroci iz Bosne in Hercegovine, ki so se vključili v slovenske osnovne šole že v prvem šolskem letu, srečo. To je sicer pomenilo večjo obremenitev za slovenskega učitelja, vendar so ti otroci hitreje premagali svojo žalost, kot tisti, ki so obiskovali osnovne šole v zbirnih centrih (Topić 1995, str. 19). Nasprotno pa je M. Urank (2002, str. 90) zapisala, da bi bila takojšnja vključitev otrok začasnih beguncev iz Bosne in Hercegovine v slovenske osnovne šole za mnoge pretežka oz. preveč travmatična. Po mnenju M. Grošičarjeve so se zaradi segregirane oblike šolanja otroci begunci težje vključevali v slovensko okolje (Grošičar 2002, str. 63).

4.3. Mediji in javno mnenje

Ker je ena od raziskovalnih tem v diplomski nalogi tudi sprejem begunskih otrok v slovenske osnovne šole, predvsem odziv sošolcev in učiteljev nanje, posvetimo nekaj besed še pisanju medijev o tej problematiki in javnemu mnenju.

V času prihoda beguncev iz Hrvaške in Bosne in Hercegovine v Slovenijo se je le-ta spopadala z izrazitimi družbenimi in kulturnimi spremembami, odpiralo pa se je tudi mnogo vprašanj o nacionalizmu in kulturni avtonomiji (Hardt v Malešič 1998, str. 150).

Begunci so s svojim prihodom tudi skrbi, kolikšne so absorpcijske zmožnosti slovenske družbe. Že pred osamosvojitvijo so bili med Slovenci prisotni nacionalna nestrpnost, predsodki in celo sovraštvo, saj je v naši državi delalo veliko manj kvalificiranih delavcev z območij nekdanje Jugoslavije, poleg tega pa se je Slovenija počutila izkoriščano s strani drugih republik, ker se je veliko njenega denarja stekalo v različne zvezne sklade. Oborožena intervencija zvezne vojske, politična nestabilnost in gospodarske težave so omenjenim čustvom dali plodna tla za razvoj (Malešič 1998, 150).

Po podatkih, ki jih navaja Klinar (1993, str. 78) je javnomnenjska raziskava iz leta 1992 pokazala, da je 70 % Slovencev prispevalo individualno pomoč za begunce, kar kaže, da so se le-ti na begunce odzvali s solidarnostjo in človekoljubnostjo. Le odstotek manj jih je bilo pripravljenih pomagati ob morebitnem novem valu beguncev. Večina je podprla tudi šolanje begunskih otrok. Kar se tiče razpoloženja do beguncev so bili približno enaki deleži (četrtnina) naklonjenih, nenaklonjenih in brezbriznih, le 2% vprašanih slovenskih državljanov pa je bilo do beguncev sovražno razpoloženih. V letu 1993 se pojavi povečana nestrpnost Slovencev do ostalih narodov nekdanje Jugoslavije, predvsem do Srbov in Črnogorcev, k čemur je v največji meri pripomogla agresija JLA. Po množičnem prihodu beguncev iz Bosne in Hercegovine pa se je zmanjšala naklonjenost tudi do teh (Malešič 1998, str. 151). Naklonjenost Slovencev do beguncev z območja nekdanje Jugoslavije je bila odvisna od tega, od kod so begunci prišli, koliko jih je bilo, kako dolgo so ostali v Sloveniji ... Tako so bili bolj naklonjeni hrvaškim kot bosansko-hercegovskim beguncem. Temu, da je začetna naklonjenost sčasoma začela padati, so botrovale tudi politične stranke in mediji (Malešič 1998, 155).

Mediji so v začetku vojne množično pisali o prihodu številnih beguncev iz Hrvaške in kasneje Bosne in Hercegovine. Sprva so bili članki polni pretresenosti, kasneje pa so avtorji začeli begunce predstavljati kot breme slovenske države, krivce za brezposelnost, nezaželene »Jugoviče« in podobno. Tudi to je botrovalo temu, da so imeli begunci zelo omejeno gibanje izven begunskih centrov, da ne bi kradli in vlamljali v hiše. Tako so dobili le dve uri izhoda dnevno, vendar ne vsi hkrati. Te domneve oziroma kar obtožbe so se kmalu izkazale za neutemeljene, kar dokazujejo tudi policijske statistike, zato so omejitev gibanja kasneje ukinili (Đonlić, Črnivec 2003, str. 29).

Vidali (2004) svoj članek v Mladini začinja s stavkom: »Slovenski učenci in dijaki so v Evropi na prvem mestu glede nestrpnosti do svojih vrstnikov druge narodnosti ali veroizpovedi.« Povzema raziskavo, izvedeno v 26 državah, po kateri naj bi imeli naši in švicarski učenci in dijaki najslabši odnos do priseljencev iz drugih držav, predvsem do vrstnikov iz nekdanjih republik SFRJ. Še več, slovenski mladostniki naj bi celo organizirano mučili in izolirali priseljene vrstnike. Poleg tega naj bi nestrpnost podpirali tudi mediji (Nacionalistični učenci in dijaki¹⁶, 7. 12. 2004).

---

¹⁶ <http://www.mladina.si/dnevnik/47511/>.

5. Vrnitev v domovino

Od 25. avgusta 2002 se je status tistih beguncev iz Bosne in Hercegovine, ki so še ostali v Sloveniji, spremenil iz statusa begunca z začasnim zatočiščem v status tujca s stalnim prebivališčem. S tem dnem se za Slovenijo zaključuje poglavje izobraževanja beguncev in začinja novo – izobraževanje prosilcev za azil in oseb s priznanim statusom begunca (Fürst, Blomqvist 2002, str. 77).

Mnogo družin se ni imelo kam vrniti, ker njihovih domov ni bilo več. Veliko šol v Bosni in Hercegovini je bilo med vojno porušenih, razrušenih ali pa so ostale v zelo slabem stanju. V prvi fazi obnove so se morali najprej lotiti razminiranja, saj je bila okolica mnogo šol polna min. Potem sta bila na vrsti popravilo stavb in nabava opreme. Začeli so tudi tiskati učbenike in nabavljati zvezke, pisala ... Druga faza je obsegala psihosocialno pripravo učiteljev, da bi lažje premagovali travme, sprejeli povojno stanje in tako stali ob strani tudi učencem (Grošičar 2002, str. 71-72).

Vračanje ljudi domov je dolgotrajen proces. Mnogi se ne bodo nikoli vrnili. Nekatere so doma čakali svojci, druge porušeni domovi. Obravnava te problematike pa ni predmet pričujoče naloge.

6. Sklep

V nalogi smo najprej obravnavali vojne v nekaterih republikah nekdanje Jugoslavije, ki so pripeljale do velikega števila beguncev. Vsaj za kratek čas, je v Sloveniji našlo zatočišče 23.000 hrvaških in 70.000 bosansko-hercegovskih beguncev. Slednji so ostali dlje, zato je bilo potrebno poskrbeti tudi za izobraževanje otrok beguncev. Tej problematiki smo namenili osrednji del naloge. Na kratko smo se dotaknili tudi razmer, v katerih so bivali begunci v Sloveniji, in tudi tega kako je populacijo sprejela slovenska javnost.

Iz prebranega in iz nekaterih osebnih zgodb, ki smo jih predstavili, lahko sklepamo, da je Slovenija organizacijsko, kadrovsko, prostorsko in finančno dobro poskrbela za izobraževanje osnovnošolske populacije otrok beguncev iz Bosne in Hercegovine ter v skladu s priporočili o izobraževanju begunske populacije. Šoloobveznih begunskih otrok je bilo ogromno, kljub temu pa sta se Slovenija in Bosna in Hercegovina relativno hitro povezali in skupaj reševali problematiko. Otroci (oz. danes že odrasle osebe) imajo osnovno šolo, segregirano in integrirano obliko, v lepem spominu. Spominjajo se, da so imeli zvezke, pisala, učbenike, spominjajo se, da so se učitelji trudili, da bi jim omogočili čim boljše izobrazbo, in da so bile šole, včasih kljub neprimernim lokacijam, relativno dobro opremljene. Tudi vzgojiteljica, ki je učila v osnovni šoli za otroke begunce, se spominja, da je imela vedno občutek, da uči v "pravi" šoli. Kar se tiče priporočil o izobraževanju begunske populacije, le-ta priporočajo, da otrok vsaj prvo leto oz. vsaj v nižjih razredih prejema znanje v maternem jeziku in da se zagotovi vsaj osnovnošolsko izobraževanje begunske populacije. Hkrati je tudi zaželeno, da se jezik države gostiteljice smotrno uvaja, v kolikor obstaja verjetnost, da bodo begunci ostali dlje časa. Vse to je Slovenija upoštevala.

Eden od ciljev naloge je bil tudi ugotoviti, ali je Ministrstvo za šolstvo pripravilo učitelje za poučevanje v segregirani obliki OŠ za otroke začasne begunce iz BIH in kasneje učitelje v slovenskih osnovnih šolah ter ali je njihovo delo tudi redno spremljalo. Sodeč po literaturi je bilo za učitelje v segregirani obliki izobraževanja organiziranih kar nekaj seminarjev, poleg tega je delovala tudi mobilna psihološko-svetovalna služba, za učitelje v slovenskih šolah pa je bila, če nič drugega, pripravljena

posebna publikacija Begunski otroci v slovenskih osnovnih šolah, vendar niti učiteljica iz osnovne šole za otroke začasne begunce, niti učiteljici iz slovenske osnovne šole, niso o tem vedele ničesar. Torej lahko sklenemo, da se stvari v praksi vendarle niso odvijale čisto tako, kot je bilo zamišljeno v teoriji. Po drugi strani pa je to razumljivo, saj je moralo ogromno informacij v kratkem času priti do velikega števila ljudi.

O segregirani obliki izobraževanja otrok začasnih beguncev obstajajo različna mnenja. Strokovnjaki se večinoma strinjajo, da je bila uporabljena rešitev dobra, saj bi zaradi jezika lahko otroci začasni begunci v slovenski šoli pridobili mnogo manj, kot so v tem primeru. Poleg tega je bila segregirana oblika osnovnošolskega izobraževanja zaradi velikega števila otrok začasnih beguncev skoraj edina alternativa. Hkrati pa nekateri drugi, npr. M. Grošičarjeva, menijo, da so se begunski otroci zaradi te oblike izobraževanja kasneje težje vključili v slovenske osnovne šole. Tudi med sogovorniki nismo ugotovili enotnega mnenja. Nekdanji učenci večinoma trdijo, da bi bilo bolje, da bi šli takoj v slovenske osnovne šole, medtem ko učiteljica iz osnovne šole za otroke začasne begunce meni, da je bilo prvo leto segregirane oblike dobro, saj so otroci tako dobili čas, da se navadijo na novo okolje in jezik, potem pa bi morali iti v slovenske osnovne šole.

V osnovni šoli za otroke začasne begunce iz BIH so se otroci dobro razumeli. Ta so jim ostala v lepem spominu. Spominjajo se, da so dobili sošolce iz vseh koncev Bosne in Hercegovine in da se na začetku niso poznali med seboj, vendar so delili podobne izkušnje in znašli so se v enaki situaciji. Veliko jih je obdržalo stike vse do danes. Tudi učiteljev, vsaj večine, se spominjajo kot prizadevnih in prijaznih. Enako velja za učiteljico, ki je učila v osnovni šoli za otroke začasne begunce. Sodeč po literaturi je motivacija učiteljev po prvem letu začela padati, vendar je bilo to razumljivo glede na to, da je vojna v domovini trajala mnogo dlje, kot so pričakovali.

Tudi na čas integracije v slovenske osnovne šole imajo begunci lepe spomine. Pri slovenskih vrstnikih niso naleteli na odpor, morda le na nepripravljenost za druženje, saj so se po odgovorih sodeč družili bolj ali manj med seboj. Tudi učiteljici iz slovenske šole menita, da so slovenski učenci svoje vrstnike na splošno dobro sprejeli, enakega mnenja pa je tudi begunska učiteljica. Sodeč po javnomnenjskih raziskavah je naklonjenost slovenske družbe začela po začetni naklonjenosti leta 1992 počasi padati,

saj so begunci ostali mnogo dlje, kot je bilo pričakovati. Vendar v odgovorih naših sogovornikov ni zaznati veliko nenaklonjenosti, še posebej pa ne sovražnosti slovenske javnosti do beguncev. Ena izmed slovenskih učiteljic priznava, da jo je bilo pred prihodom otrok beguncev v slovenske šole strah, vendar je ta kmalu minil, saj se, po njenih besedah, otroci zelo hitro prilagodijo. Nikjer pa ni bilo moč zaslediti, da bi imeli slovenski učitelji do begunskih otrok odpor.

Diplomska naloga, ki je pred nami, je le majhen delček vsega, kar se tiče begunske problematike. Med zbiranjem podatkov se je odpiralo mnogo novih vprašanj, ki so lahko predmet nove diplomske naloge. Omenimo le eno.

Avtorici H. Đonlić in V. Črnivec v svojem delu trdita, da so učitelji begunci na ambasadi dobili potrdila o svojem pedagoškem delu, na podlagi katerih pa jim ne priznajo delovne dobe (poglavje 3.2.4.1.). S tem se strinja tudi vzgojiteljica Jasna, ki je za pričujočo diplomsko nalogo spregovorila o svojem delu v osnovni šoli za otroke začasne begunce iz Bosne in Hercegovine. Nasprotno pa Sporazum o izobraževanju državljanov Republike Bosne in Hercegovine zagotavlja prav to. Raziskovanje tega problema, bi bilo verjetno zelo zanimivo, ker je (po izkušnjah sodeč), večina oseb, ki bi morale to problematiko dobro poznati, očitno trajno izgubila spomin.

Danes imajo, predvsem tisti nekdanji začasni begunci iz Bosne in Hercegovine, s katerimi smo govorili in ki so bili takrat osnovnošolci, na Slovenijo lepe spomine, tistim malo starejšim pa se še vedno orosijo oči, ko spregovorijo o času vojne in begunstva. Besede očeta dveh deklet, ki sta sodelovali v pogovoru:

»/.../ lahko se samo zahvalimo Sloveniji kot tudi mnogo drugim državam, ki so našle prostor in razumele situacijo, ki je nastala v Bosni. Ne smemo pozabiti, da ni lahko sprejeti tako velikega število beguncev. Saj je bilo težko, ampak človeku je v veliko olajšanje, če ve, da je njegova družina na varnem (sam je ostal na fronti v domovini, op. p.), tako lažje opravljaš svoje delo. Ko se je leta 1992 vse skupaj začelo, smo vsi mislili, da bo hitro konec. Tistim, ki so odhajali, smo rekli, da se vidimo čez dva, tri mesece. Nikomur se ni sanjalo, da bo to tako dolgo trajalo.«¹⁷

---

¹⁷ Almin in Lelin oče Mehmed.

Iz navedbe lahko razberemo stisko, v kateri so se znašli, in hkrati hvaležnost, ki jo čutijo do držav, ki so jih sprejele.

Danes si gradijo nove domove in oblikujejo novo življenje. Ko človek nekaj dni preživi med njimi, začuti, da so za njih pomembne povsem druge vrednote kot za nas. Veliko bolj povezani so med seboj, skromni, a hkrati radodarni in na žalost tudi negotovi, kaj jih čaka v prihodnosti. Država je še daleč od tega, da bi si opomogla, v njej vlada politični kaos, mladi ne vedo, kje se bodo zaposlili.

Literatura

1. Aškerc Mikeln, A. Tudi deliti se je treba naučiti. <http://www.asp-mreza.edus.si/>.
2. Domovinski rat, <http://www.hrt.hr/tudjman/domovinski.htm>, 5. 3. 2005.
3. Đonlić, H., Črnivec, V. (2003). Deset let samote. Ljubljana: Društvo kulturni vikend.
4. Fürst, B., Blomqvist, Y. (2002). UNHCR in izobraževanje beguncev v Sloveniji 1992–2002. V: Ribarič, M. Begunsko šolstvo v 20. stoletju – naše in pri nas. Ljubljana: Slovenski šolski muzej, str. 73–78.
5. Grošičar, M. (2002). Begunsko šolstvo 1991–1995. V: Ribarič, M. Begunsko šolstvo v 20. stoletju – naše in pri nas. Ljubljana: Slovenski šolski muzej, str. 57–72.
6. Hočevar, A. (1995). Uvod. V: Topić, M. (ur.) Begunski otroci v slovenskih osnovnih šolah. Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo in šport, str. 5–6.
7. Hočevar, A. (2001). Osnovnošolsko izobraževanje beguncev v Sloveniji. V: Sodobna pedagogika 2/2001, str. 142–162.
8. Hočevar, A., Urank, M. (1998). Izobraževanje beguncev iz Bosne in Hercegovine v Republiki Sloveniji. V: Pagon, M., Mikuš-Kos, A. Begunci v Sloveniji: pregled dosedanjih aktivnosti. Ljubljana: Visoka policijsko-varnostna šola, str. 23–34.
9. Jesenko, A. (1995). Kako uspešni so otroci začasni begunci iz Bosne in Hercegovine v slovenskih osnovnih šolah. V: Topić, M. (ur.) Begunski otroci v slovenskih osnovnih šolah. Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo in šport, str. 38–40.
10. Klinar, P. (1992). Mednarodni migracijski trendi in begunci iz Bosne in Hercegovine. V: Teorija in praksa, julij-avgust 1992. Ljubljana: FDV, str. 773–783.

11. Klinar, P. (1993). O beguncih v Sloveniji. V: Teorija in praksa, januar-februar 1993. Ljubljana: FDV, str. 75–84.
12. Malešič, M. (1998) Javno mnenje o beguncih v Sloveniji. V: Pagon, M., Mikuš-Kos, A. Begunci v Sloveniji: pregled dosedanjih aktivnosti, Ljubljana: Visoka policijsko-varnostna šola, str. 149–156.
13. Mikuš Kos, A. (1992). Otroci in vojna. V: Mikuš Kos, A., Končnik Goršič, N. in drugi. Otroci in vojna. Murska Sobota: Pomurska založba, str. 28–36.
14. Pirjevec, J. (2003). Jugoslovanske vojne: 1991–2001. Ljubljana: Cankarjeva založba.
15. Polič, V. (1997). Statusna stanja človeka in državljana v Republiki Sloveniji 2. del, Ljubljana: Center marketing INT.
16. Priporočila za ravnanje z otroki beguncev (Visoki komisariat za begunce pri Združenih narodih – UNHCR). (1992). V: Psihosocialna pomoč otrokom beguncem. Ljubljana: Svetovalni center za otroke, mladostnike in starše in UNHCR, str. 7–20.
17. Roig, A. (1995). Visoki komisariat Združenih narodov za begunce (UNHCR) in izobraževanje begunskih otrok v Sloveniji. V: Topić, M. (ur.) Begunski otroci v Slovenskih osnovnih šolah. Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo in šport, str. 8–10.
18. Slokar, M. (1998). Organizacija namestitve in oskrbe beguncev iz Hrvaške in Bosne in Hercegovine v letih 1991–1992. V: Pagon, M., Mikuš-Kos, A. Begunci v Sloveniji: pregled dosedanjih aktivnosti, Ljubljana: Visoka policijsko-varnostna šola, str. 5–14.
19. Stepan, P., Pokrivač, D. (2002). Begunska šola v Sloveniji. V: Ribarič, M. Begunsko šolstvo v 20. stoletju – naše in pri nas. Ljubljana: Slovenski šolski muzej, str. 81–84.

20. Švajncer, J. J. (2001). Tako smo zmagali. V: Slovenska vojska, praznična številka. Maj 2001. Ljubljana: MORS. Str. 9–15.
21. Topić, M. (1993). Odgojno-obrazovni program u osnovnim školama za djecu izbeglice iz Bosne i Hercegovine u Sloveniji. V: Topić, M., (ur.) Rat, škola i djete. Ljubljana: Svetovalni center za otroke, mladostnike in starše, str. 14–35.
22. Topić, M. (1995). Izobraževanje šoloobveznih otrok – začasnih beguncev iz Bosne in Hercegovine v Sloveniji v obdobju od 1992 do 1995. V: Topić, M. (ur.) Begunski otroci v Slovenskih osnovnih šolah. Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo in šport, str. 16–19.
23. Tri balkanske zemlje obećavaju rešavanje problema izbeglica do 2006. godine, http://www.setimes.com/cocoon/setimes/xhtml/sr_Latn/features/setimes/features/2005/02/01/feature-02, 5. 3. 2005.
24. Urank, M. (2002). Begunsko šolstvo v letih 1995 do 2002. V: Ribarič, M. Begunsko šolstvo v 20. stoletju – naše in pri nas. Ljubljana: Slovenski šolski muzej, str. 89–96.
25. Uredba o ratifikaciji sporazuma o izobraževanju državljanov republike Bosne in Hercegovine, ki so kot začasni begunci na ozemlju Republike Slovenije, UL RS 10/1995, 18. 2. 1995.
26. Ustava RS, http://www.dz-rs.si/si/aktualno/spremljanje_zakonodaje/ustava/ustava.html, 1. 6. 2005.
27. Vidali, A. Nacionalistični učenci in dijaki, <http://www.mladina.si/dnevnik/47511>, 7. 12. 2004.
28. Vodušek, V. (1996). Tretja balkanska vojna: dosje 1989–1996. Ljubljana: Slon.
29. Vojne v bivši Jugoslaviji, <http://www.geocities.com/vojnev/>, 7. 12. 2004.
30. Zakon o dopolnitvah zakona o začasnem zatočišču, UL RS 67/2002, 26. 7. 2002.

31. Žunec, O. Rat u Hrvatskoj 1991–1995. <http://www.ffzg.hr/hsd/polemos/prvi/03.html>, 5. 4. 2005.